

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Οικονομικά και οικονομική λογική

Στις διακοπές μου επισκεπτόμουν τις φτωχότερες γειτονιές σε πολλές πόλεις και έπαιρνα τους δρόμους έναν προς έναν, κοιτάζοντας τα πρόσωπα των φτωχότερων ανθρώπων. Έτσι, πήρα την απόφαση να μελετήσω με όσο το δυνατόν περισσότερη εμβρίθεια την πολιτική οικονομία.

Alfred Marshall

Αφού διαβάσετε αυτό το κεφάλαιο, θα είστε σε θέση:

- ΜΣ1-1** Να ορίζετε τα οικονομικά και να αναγνωρίζετε τα συστατικά τους.
- ΜΣ1-2** Να γνωρίζετε διάφορους τρόπους με τους οποίους οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν την οικονομική λογική.
- ΜΣ1-3** Να εξηγείτε γεγονότα του πραγματικού κόσμου με όρους οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων.
- ΜΣ1-4** Να εξηγείτε πώς αναπτύσσονται και χρησιμοποιούνται οι οικονομικές γνώσεις.
- ΜΣ1-5** Να αναγνωρίζετε τις διαφορές ανάμεσα σε θετικά οικονομικά, κανονιστικά οικονομικά και την τέχνη των οικονομικών.

Όταν ένας ζωγράφος κοιτάζει τον κόσμο, βλέπει χρώματα. Όταν μια μουσικός κοιτάζει τον κόσμο, ακούει μουσική. Όταν ένας οικονομολόγος κοιτάζει τον κόσμο, βλέπει μια συμφωνία κόστους και οφέλους. Ο κόσμος του οικονομολόγου μπορεί να μην είναι τόσο χρωματιστός ή μελωδικός όσο ο κόσμος των άλλων δύο, αλλά είναι πιο πρακτικός. Αν θέλετε να καταλάβετε τι συμβαίνει στον κόσμο που είναι πραγματικά εκεί έξω, πρέπει να γνωρίζετε οικονομικά.

Δεν χρειάζεται καν να σας πείσω για κάτι τέτοιο αν παρακολουθείτε ειδήσεις. Θα βομβαρδίζεστε με ιστορίες για την ανεργία, τα επιτόκια, πώς αλλάζουν οι τιμές των βασικών προϊόντων και πώς τα πηγαίνουν οι επιχειρήσεις. Ο κατάλογος είναι ατελείωτος. Έστω, λοιπόν, ότι συμφωνείτε μαζί μου ότι τα οικονομικά είναι σημαντικά. Όμως, και πάλι αυτό δεν σημαίνει ότι αξίζει να τα μελετήσετε. Επομένως, το πραγματικό ερώτημα είναι: Πόσα θα μάθετε; Τα περισσότερα από αυτά που μαθαίνετε εξαρτώνται από εσάς, αλλά ένα μέρος τους εξαρτάται από τον διδάσκοντα και ένα άλλο μέρος εξαρτάται από το εγχειρίδιο. Ως προς τα δύο τελευταία, έχετε κάνει την τύχη σας και ο καθηγητής σας, αφού επέλεξε αυτό το βιβλίο για το μάθημά σας, πρέπει να είναι πολύ καλός.¹

1. Αυτό το βιβλίο έχει γραφτεί από άνθρωπο και όχι από μηχανή. Αυτό σημαίνει ότι έχω τις ιδιορρυθμίες μου, τη δική μου αίσθηση του χιούμορ και τις προκαταλήψεις μου. Έτσι είναι όλοι οι συγγραφείς εγχειριδίων. Στα περισσότερα εγχειρίδια οι ιδιορρυθμίες και οι εκκεντρικότητες υποβάλλονται σε επεξεργασία, έτσι ώστε όλα τα βιβλία να διαβάζονται και να ακούγονται περίπου όμοια, κάτι το οποίο δείχνει επαγγελματισμό αλλά είναι βαρετό. Επιλέγω το βιβλίο μου να ακούγεται σαν εμένα – μερικές φορές επαγγελματικό, άλλες φορές παιγνιδιάρικο και ορισμένες φορές πεισματάρικο. Κατά τη γνώμη μου, αυτό κάνει το βιβλίο πιο ανθρώπινο και λιγότερο βαρετό. Έτσι, συγχωρέστε τις ιδιορρυθμίες μου – μη με παίρνετε πάντα πολύ σοβαρά – και θα προσπαθήσω να σας κρατήσω ξύπνιους όταν διαβάσετε αυτό το βιβλίο στις τρεις ταξημερώματα την ημέρα των εξετάσεων. Αν σας φαίνεται πραγματικά δύσκολη η μελέτη ενός τόσο εκτενούς βιβλίου, δεν φαντάζεστε πόσο δύσκολη είναι η συγγραφή του.

Τι είναι τα οικονομικά

Οικονομικά είναι η μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι συντονίζουν τα θέλω και τις επιθυμίες τους, με βάση τους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, τα κοινωνικά έθιμα και τις πολιτικές πραγματικότητες της κοινωνίας. Μία από τις λέξεις-κλειδιά στον ορισμό της έννοιας των οικονομικών είναι ο συντονισμός. Ο συντονισμός μπορεί να σημαίνει πολλά πράγματα. Στη μελέτη των οικονομικών, ο συντονισμός αναφέρεται στο πώς επιλύονται τα τρία βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει οποιαδήποτε οικονομία. Αυτά είναι:

1. Τι και πόσο να παράγει.
2. Πώς να το παράγει.
3. Για ποιον να το παράγει.

Τα τρία βασικά προβλήματα συντονισμού που πρέπει να επιλύσει κάθε οικονομία είναι τι να παράγει, πώς να το παράγει και για ποιον να το παράγει.

Πόσο δύσκολο είναι να ληφθούν αυτές οι τρεις αποφάσεις; Φανταστείτε για μια στιγμή το πρόβλημα της διαβίωσης σε μια οικογένεια: τις μάχες, τα επιχειρήματα και τα ερωτήματα που προκύπτουν. «Πρέπει να πλύνω τα πιάτα;» «Γιατί δεν μπορώ να κάνω μαθήματα πιάνου;» «Ο Μπόμπι πήρε καινούργιο νέο πουλόβερ, εγώ γιατί όχι;» «Η μαμά σ' αγαπάει περισσότερο». Τώρα πολλαπλασιάστε το μέγεθος της οικογένειας επί εκατομμύρια φορές. Οι ίδιοι αγώνες, τα ίδια επιχειρήματα, τα ίδια ερωτήματα, μόνο που, για την κοινωνία, τα ερωτήματα είναι εκατομμύρια φορές πιο περίπλοκα. Απαντώντας σε αυτά τα ερωτήματα, οι οικονομίες διαπιστώνουν ότι, αναπόφευκτα, τα άτομα θέλουν περισσότερα από αυτά που είναι διαθέσιμα, λαμβάνοντας υπόψη πόσο πρόθυμα είναι να εργα-

Τα ζητήματα συντονισμού που αντιμετωπίζει η κοινωνία είναι περίπλοκα.

στούν. Αυτό σημαίνει ότι στην οικονομία μας υπάρχει πρόβλημα **σπανιότητας** – τα διαθέσιμα προϊόντα είναι πολύ λίγα για να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες των ατόμων.

Η σπανιότητα

Η σπανιότητα χαρακτηρίζεται από δύο στοιχεία: τις επιθυμίες μας και τα μέσα μας για την εκπλήρωση αυτών των επιθυμιών. Αυτά μπορεί να είναι αλληλένδετα, καθώς οι επιθυμίες μεταβάλλονται και μερικώς καθορίζονται από την κοινωνία. Ο τρόπος με τον οποίο εκπληρώνουμε επιθυμίες μπορεί να επηρεάσει αυτές τις επιθυμίες. Για παράδειγμα, αν εργάζεστε στη Wall Street, πιθανότατα θα επιθυμείτε πολυτελή και μοντέρνα ρούχα. Στο Βερμόντ θα ήμουν αρκετά ικανοποιημένος με τα τζιν μου και μια φανέλα. Στη Φλόριντα θα ήμουν εντάξει με σορτς.

Η ποσότητα αγαθών, υπηρεσιών και διαθεσίμων πόρων εξαρτάται από την τεχνολογία και την ανθρώπινη δράση.

Ο βαθμός σπανιότητας αλλάζει διαρκώς. Η ποσότητα αγαθών, υπηρεσιών και διαθεσίμων πόρων εξαρτάται από την τεχνολογία και την ανθρώπινη δράση, τα οποία αποτελούν τη βάση της παραγωγής. Η φαντασία, η καινοτομία και η προθυμία των ατόμων να κάνουν ό,τι χρειάζεται μπορεί να αυξήσουν σημαντικά

τα αγαθά και τους πόρους που είναι διαθέσιμοι. Ποιος ξέρει ποιες τεχνολογίες θα υπάρχουν στο μέλλον – νανορομπότ ή μικρομηχανές που αλλάζουν τις δομές του ατόμου ενδεχομένως θα μπορούσαν να εξαλείψουν τη σπανιότητα των αγαθών που καταναλώνουμε επί του παρόντος. Αλλά δεν θα μπορούσαν να εξαλείψουν πλήρως τη σπανιότητα, αφού νέες επιθυμίες αναπτύσσονται διαρκώς.

Πώς αντιμετωπίζει, επομένως, μια οικονομία τη σπανιότητα; Με εξαναγκασμό, είναι η απάντηση. Σε όλες τις γνωστές οικονομίες, ο συντονισμός περιλαμβάνει κάποιου είδους εξαναγκασμό που περιορίζει τις επιθυμίες των ανθρώπων και αυξάνει την ποσότητα εργασίας που τα άτομα είναι πρόθυμα να προσφέρουν για να εκπληρώσουν αυτές τις επιθυμίες. Στην πραγματικότητα, πολλοί άνθρωποι θα προτιμούσαν να παίξουν παρά να βοηθήσουν στην επίλυση των προβλημάτων της κοινωνίας. Έτσι, το βασικό οικονομικό πρόβλημα σχετίζεται με την παρότρυνση των ανθρώπων να κάνουν αυτά που θέλουν οι άλλοι και να μην κάνουν αυτά που δεν θέλουν οι άλλοι. Επομένως, ένας εναλλακτικός ορισμός των οικονομικών είναι: η μελέτη του πώς θα παροτρύνουμε τους ανθρώπους να κάνουν πράγματα που θα προτιμούσαν να μην κάνουν (όπως να μελετούν) και να μην κάνουν πράγματα που θα τους άρεσε πολύ να κάνουν (όπως να τρώνε όλο το παγωτό που επιθυμούν), έτσι ώστε τα πράγματα που μερικοί άνθρωποι θέλουν να κάνουν να συμβαδίζουν με τα πράγματα που θέλουν να κάνουν άλλοι άνθρωποι.

Μικροοικονομική και μακροοικονομική

Η οικονομική θεωρία αποτελείται από δύο μέρη: τη μικροοικονομική θεωρία και τη μακροοικονομική θεωρία. Η μικροοικονομική θεωρία εξετάζει την οικονομική λογική από την άποψη των ατόμων και των επιχειρήσεων και οδηγεί στην ανάλυση ολόκληρης της οικονομίας. **Μικροοικονομική** είναι η μελέτη των ατομικών επιλογών και πώς αυτές επηρεάζονται από τις οικονομικές δυνάμεις. Η μικροοικονομική μελετά θέματα όπως οι τιμολογιακές πολιτικές των επιχειρήσεων, οι αποφάσεις των νοικοκυριών σχετικά με το τι πρέπει να αγοράσουν και ο τρόπος με τον οποίο οι αγορές κατανέμουν πόρους σε εναλλακτικούς στόχους.

Μικροοικονομική είναι η μελέτη των ατομικών επιλογών και πώς αυτές επηρεάζονται από τις οικονομικές δυνάμεις.

Καθώς οδηγούμαστε από τη μικροοικονομική ανάλυση σε μια ανάλυση ολόκληρης της οικονομίας, τα πάντα γίνονται αρκετά περίπλοκα. Πολλοί οικονομολόγοι προσπαθούν να απλοποιήσουν τα πράγματα υιοθετώντας μια διαφορετική προσέγγιση – μια μακροοικονομική προσέγγιση – εξετάζοντας αρχικά το σύνολο και, στη συνέχεια, χωρίζοντάς το σε επιμέρους συστατικά μέρη. **Μακροοικονομική** είναι η μελέτη της οικονομίας στο σύνολό της. Ασχολείται με τα προβλήματα του πληθωρισμού, της ανεργίας, των οικονομικών κύκλων και της ανάπτυξης. Εστιάζει στις σχέσεις του συνόλου, όπως στον τρόπο με τον οποίο η κατανάλωση των νοικοκυριών σχετίζεται με το εισόδημα και πώς οι κρατικές πολιτικές μπορούν να επηρεάσουν την ανάπτυξη.

Μακροοικονομική είναι η μελέτη της οικονομίας στο σύνολό της. Ασχολείται με τα προβλήματα του πληθωρισμού, της ανεργίας, των οικονομικών κύκλων και της ανάπτυξης.

Ας δούμε μια αναλογία με το ανθρώπινο σώμα. Μια μικροπροσέγγιση αναλύει έναν άνθρωπο εξετάζοντας πρώτα κάθε μεμονωμένο κύτταρο και στη συνέχεια γενικεύει. Μια μακροπροσέγγιση αρχίζει από τον άνθρωπο και στη συνέχεια πηγαίνει προς τα συστατικά του – τα χέρια, τα πόδια, τα νύχια, τα συναισθήματα και ούτω καθεξής. Με απλά λόγια, η μικροοικονομική αναλύει από τα μέρη προς το όλο, ενώ η μακροοικονομική αναλύει από το όλο προς τα μέρη.

Η μικρο- και η μακροοικονομική είναι αλληλένδετες. Αυτό που συμβαίνει στην οικονομία στο σύνολό της βασίζεται σε μεμονωμένες αποφάσεις, αλλά οι ατομικές αποφάσεις λαμβάνονται μέσα σε μια οικονομία και μπορούν να γίνουν κατανοητές μόνο μέσα στο μακροοικονομικό της πλαίσιο. Για παράδειγμα, το αν μια επιχείρηση αποφασίσει να αυξήσει το παραγωγικό δυναμικό της θα εξαρτηθεί από το τι αναμένουν οι ιδιοκτήτες να συμβεί ως προς τη ζήτηση για τα προϊόντα τους. Αυτές οι προσδοκίες καθορίζονται από μακροοικονομικές συνθήκες. Επειδή η μικροοικονομική εστιάζει στα άτομα και η μακροοικονομική εστιάζει σε ολόκληρη την οικονομία, παραδοσιακά η μικρο- και η μακροοικονομική διδάσκονται ξεχωριστά, παρότι αλληλοσυνδέονται.

Ερ-1 Ταξινομήστε τις παρακάτω προτάσεις ως βασικά μακροοικονομικές ή βασικά μικροοικονομικές:

1. Οι επιπτώσεις από την αύξηση της φορολόγησης στο συνολικό παραγόμενο προϊόν.
2. Η σχέση ανάμεσα σε δύο ανταγωνιστικές επιχειρήσεις ως προς την πολιτική καθορισμού τιμών.
3. Η απόφαση ενός αγρότη να καλλιεργήσει σόγια ή σιτάρι.
4. Οι επιπτώσεις του εμπορίου στην οικονομική ανάπτυξη.

Ένας οδηγός στην οικονομική λογική

Οι άνθρωποι που είναι εκπαιδευμένοι στα οικονομικά σκέφτονται με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Αναλύουν τα πάντα με κριτικό πνεύμα, συγκρίνουν το κόστος και τα οφέλη κάθε ζητήματος και λαμβάνουν αποφάσεις με βάση αυτά τα κόστη και τα οφέλη. Για παράδειγμα, έστω ότι καλείστε να αποφασίσετε αν μια πολιτική για την εξάλειψη τρομοκρατικών επιθέσεων στις αεροπορικές πτήσεις αποτελεί καλή ιδέα. Οι οικονομολόγοι εκπαιδεύονται για να θέσουν τα συναισθήματά τους στην άκρη και να αναρωτηθούν: ποιο είναι το κόστος της πολιτικής και ποια είναι τα οφέλη; Έτσι, λαμβάνουν υπόψη το επιχείρημα ότι μέτρα ασφαλείας, όπως οι σωματικοί έλεγχοι σε κάθε επιβάτη ή η σάρωση όλων των αποσκευών με μηχανήματα ανίχνευσης εκρηκτικών υλών, ενδέχεται να μην αποτελούν την πιο κατάλληλη πολιτική, επειδή το κόστος μπορεί να υπερβαίνει τα οφέλη. Το να σκεφτόμαστε ως οικονομολόγοι σημαίνει να εξετάζουμε σχεδόν κάθε ζήτημα χρησιμοποιώντας μια προσέγγιση κόστους/οφέλους. Η οικονομική λογική περιλαμβάνει επίσης το να αφήνουμε στην άκρη τα «ασήμαντα» στοιχεία ενός ερωτήματος και να εστιάζουμε στα «σημαντικά», δημιουργώντας ένα απλό μοντέλο που συλλαμβάνει την ουσία του ζητήματος ή του προβλήματος. Πώς γνωρίζουμε αν το μοντέλο έχει συμπεριλάβει τα σημαντικά στοιχεία; Συλλέγοντας εμπει-

Η οικονομική λογική είναι η λήψη αποφάσεων με βάση τα κόστη και τα οφέλη.

ΠΡΟΣΘΕΤΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Η οικονομική γνώση σε μία πρόταση: ΚΑΔΕΠΡΟΔΩΓ

Μια φορά κι έναν καιρό, ο Καδεπροδών έγινε βασιλιάς όλης της χώρας. Το πρώτο πράγμα που έκανε ήταν να καλέσει τους οικονομικούς του συμβούλους και να τους ζητήσει να καταγράψουν όλες τις οικονομικές γνώσεις που είχε η κοινωνία. Έπειτα από χρόνια δουλειάς, παρουσίασαν τη μνημειώδη τους προσπάθεια: 25 τόμοι των 400 περίπου σελίδων ο καθένας. Αλλά, στο μεταξύ, ο βασιλιάς Καδεπροδών είχε γίνει ένας πολυάσχολος άνθρωπος, καθώς είχε να διοικήσει όλη τη χώρα. Κοιτάζοντας τους μεγάλους τόμους, ζήτησε από τους συμβούλους του να συνοψίσουν τα ευρήματά τους σε έναν τόμο.

Αποκαρδιωμένοι, οι οικονομολόγοι επέστρεψαν στα γραφεία τους, διερωτώμενοι πώς θα μπορούσαν να συνοψίσουν αυτό που με τόση λεπτομέρεια είχαν καταγράψει. Έπειτα από πολλά ακόμη χρόνια συγγραφής, τελικά ήταν ικανοποιημένοι με το τελικό αποτέλεσμα του ενός τόμου και ζήτησαν ακρόαση από τον βασιλιά. Δυστυχώς, τα ζητήματα του κράτους είχαν γίνει ακόμα πιο απαιτητικά και ο βασιλιάς δεν μπορούσε να βρει τον χρόνο να τους συναντήσει. Αντ' αυτού, τους έστειλε μήνυμα ότι δεν μπορούσε να ασχοληθεί με έναν ολόκληρο τόμο και τους διέταξε, υπό την απειλή του θανάτου (επειδή στο μεταξύ

είχε γίνει τύραννος), να συνοψίσουν τη δουλειά τους σε μία μόνο πρόταση.

Οι οικονομολόγοι επέστρεψαν στα γραφεία τους, καταφανώς φοβισμένοι και προβληματισμένοι για το αδύνατον του καθήκοντος που τους είχε ανατεθεί. Αναλογιζόμενοι τη μοίρα τους, αποφάσισαν να παραγγείλουν ένα τελευταίο γεύμα. Δυστυχώς, καθώς μάζευαν χρήματα για να πληρώσουν το γεύμα, συνειδητοποίησαν ότι ήταν άφραγκοι. Ο υπάλληλος που είχε φέρει την παραγγελία, με προφανή αποστροφή, επέστρεψε το γεύμα στο εστιατόριο και οι οικονομολόγοι κίνησαν για το μέρος όπου λάμβαναν χώρα οι αποκεφαλισμοί. Καθ' οδόν, αντηχούσαν στ' αυτιά τους οι τελευταίες λέξεις του υπαλλήλου. Κοίταξαν ο ένας τον άλλον και ξαφνικά συνειδητοποίησαν τη λύση, φωνάζοντας: «Σωθήκαμε! Αυτό είναι! Να η οικονομική γνώση σε μία πρόταση!» Εγγραφαν λοιπόν την πρόταση και την παρουσίασαν στον βασιλιά, ο οποίος έκτοτε καταλάβαινε πλήρως όλα τα οικονομικά προβλήματα (τους κέρασε μάλιστα κι ένα καλό γεύμα). Η πρόταση ήταν:

ΚΑνείς ΔΕν ΠΡΟσφέρει ΔΩρεάν Γεύματα – ΚΑΔΕΠΡΟΔΩΓ

ρικά στοιχεία και «δοκιμάζοντας» το μοντέλο –κάνοντας αντιστοίχιση ανάμεσα στις προβλέψεις του μοντέλου και τις εμπειρικές ενδείξεις– ώστε να δούμε αν μας κάνει. Η οικονομική λογική –το να σκεφτόμαστε όπως ένας σύγχρονος οικονομολόγος, λαμβάνοντας αποφάσεις με βάση το κόστος και τα οφέλη– είναι το πιο σημαντικό μάθημα που θα διδαχθούμε από αυτό το βιβλίο.

Το βιβλίο *Freakonomics* δίνει παραδείγματα της προσέγγισης του οικονομολόγου. Περιγράφει ορισμένες μελέτες του Steve Levitt, οικονομολόγου στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο, που ξεκλειδώνουν φαινομενικά μυστηριώδεις παρατηρήσεις με βασική οικονομική λογική. Για παράδειγμα, ο Levitt έθεσε το ερώτημα: Γιατί οι μικροέμποροι ναρκωτικών συνήθως ζουν με τις μητέρες τους; Η απάντηση που έδωσε ήταν ότι δεν μπορούσαν να αντέξουν οικονομικά να ζήσουν μόνοι τους. Οι περισσότεροι κέρδιζαν λιγότερο από \$5 την ώρα. Γιατί, επομένως, ασχολούνταν με τα ναρκωτικά και δεν εργάζονταν σε μια νόμιμη δουλειά, για την οποία, ακόμη και για μια ελάχιστη μισθωτή εργασία, θα πληρώνονταν περισσότερα από \$7 την ώρα; Την απάντηση σε αυτό δίνει η ανάλυση κόστους/οφέλους. Ενώ το τρέχον εισόδημά τους ήταν χαμηλό, το δυνητικό εισόδημά τους ως εμπόρων ναρκωτικών ήταν πολύ πιο υψηλό, αφού, λόγω του ιστορικού τους και των υφιστάμενων αμερικανικών θεσμών, ήταν πολύ πιο πιθανό να αναρριχηθούν σε μια υψηλή θέση στην τοπική αγορά ναρκωτικών (και το *Freakonomics* την περιγράφει ως αγορά) και να έχουν εξαψήφιο ετήσιο εισόδημα, σε σύγκριση με την πιθανότητα να εξελιχθούν από τεχνικοί της TacoBell σε εταιρικά στελέχη με το ίδιο εξαψήφιο εισόδημα. Το μοντέλο του Levitt είναι πολύ απλό –οι άνθρωποι κάνουν αυτό που τους συμφέρει περισσότερο από οικονομική άποψη– και υποθέτει ότι οι άνθρωποι βασίζονται σε ανάλυση κόστους/οφέλους για να λάβουν αποφάσεις. Τέλος, τεκμηριώνει την επιχειρηματολογία του με προσεκτική εμπειρική εργασία, συλλέγοντας και οργανώνοντας τα δεδομένα για να διαπιστώσει αν ταιριάζουν με το μοντέλο. Το έργο του είναι ένα καλό παράδειγμα του «σκέφτομαι ως σύγχρονος οικονομολόγος» σε πρακτικό επίπεδο.

Η οικονομική λογική, από τη στιγμή που θα γίνει κατανοητή, εξαπλώνεται σαν ιός. Αν είστε ευάλωτοι, η έκθεση σε αυτή θα αλλάξει τη ζωή σας. Θα επηρεάσει την ανάλυσή σας στα πάντα, συμπεριλαμβανομένων των ζητημάτων που συνήθως θεωρούνται εκτός του πεδίου της οικονομίας. Για παράδειγμα, πιθανότατα θα χρησιμοποιήσετε την οικονομική λογική για να υπολογίσετε την πιθανότητα να βγείτε ραντεβού το βράδυ του Σαββά-

του και για το ποιος θα πληρώσει το δείπνο. Θα τη χρησιμοποιήσετε πιθανότατα για να αποφασίσετε αν θα διαβάσετε ένα βιβλίο, αν θα παρακολουθήσετε μαθήματα, ποιον θα παντρευτείτε και τι είδους δουλειά θα κάνετε μετά την αποφοίτησή σας. Αυτό δεν σημαίνει ότι η οικονομική λογική θα μπορεί να δώσει σε όλα απαντήσεις. Όπως θα δείτε σε αυτό το βιβλίο, τα ερωτήματα του πραγματικού κόσμου είναι αναπόφευκτα περίπλοκα και ο οικονομικός συλλογισμός παρέχει απλώς ένα πλαίσιο στο οποίο μπορούμε να ανταποκριθούμε σε μια ερώτηση. Σύμφωνα με τον τρόπο σκέψης των οικονομικών, κάθε επιλογή έχει το κόστος και τα οφέλη της, και οι αποφάσεις λαμβάνονται κάνοντας τη σύγκριση ανάμεσα στα δύο.

Οριακά κόστη και οριακά οφέλη

Τα σχετικά κόστη και τα σχετικά οφέλη στην οικονομική λογική είναι τα αναμενόμενα *πρόσθετα* ή επιπλέον κόστη και τα αναμενόμενα *πρόσθετα* οφέλη που προκύπτουν από μια απόφαση. Οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν τον όρο *οριακό* όταν αναφέρονται σε κάτι πρόσθετο ή επιπλέον. Οριακά κόστη και οριακά οφέλη αποτελούν βασικές έννοιες.

Το **οριακό κόστος** είναι το πρόσθετο κόστος που προκύπτει για εσάς πέρα από το κόστος που έχετε ήδη καταβάλει. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπολογίζουμε το **μη ανακτήσιμο κόστος** – το κόστος που έχει ήδη καταβληθεί και δεν μπορεί να ανακτηθεί – στο σχετικό κόστος κατά τη λήψη μιας απόφασης. Σκεφτείτε, για παράδειγμα, ότι παρακολουθείτε ένα μάθημα. Έχετε ήδη πληρώσει τα δίδακτρα σας, αυτό είναι ένα μη ανακτήσιμο κόστος. Έτσι, το οριακό (ή πρόσθετο) κόστος της μετάβασης στην τάξη δεν περιλαμβάνει τα δίδακτρα.

Με ανάλογο τρόπο προσεγγίζουμε το οριακό όφελος. Ένα **οριακό όφελος** είναι το πρόσθετο όφελος πλέον αυτού που έχετε ήδη αποκτήσει. Το οριακό όφελος από την ανάγνωση αυτού του κεφαλαίου είναι οι πρόσθετες γνώσεις που αποκτάτε από την ανάγνωσή του. Αν γνωρίζετε ήδη τα πάντα σε αυτό το κεφάλαιο προτού διαβάσετε το βιβλίο, το οριακό όφελος της ανάγνωσής του είναι μηδέν.

Ο κανόνας της οικονομικής απόφασης

Η σύγκριση του οριακού (πρόσθετου) κόστους με το οριακό (πρόσθετο) όφελος συχνά θα σας δείχνει πώς πρέπει να προσαρμόσετε τις δραστηριότητές σας, ώστε να είστε σε όσο το δυνατόν καλύτερη κατάσταση. Απλώς ακολουθήστε τον **κανόνα της οικονομικής απόφασης**:

Αν το οριακό όφελος από το να κάνετε κάτι υπερβαίνει το οριακό κόστος, κάντε το. Αν το οριακό κόστος από το να κάνετε κάτι υπερβαίνει το οριακό όφελος, μην το κάνετε.

Αν το οριακό όφελος από το να κάνετε κάτι υπερβαίνει το οριακό κόστος, κάντε το.

Αν το οριακό κόστος από το να κάνετε κάτι υπερβαίνει το οριακό όφελος, μην το κάνετε.

Για παράδειγμα, ας εξετάσουμε μια συζήτηση που θα μπορούσα να κάνω με μια μαθήτριά που μου λέει ότι είναι πολύ απασχολημένη για να παρακολουθήσει τα μαθήματά μου. Απαντώ: «Σκεφτείτε τα δίδακτρα που έχετε ξοδέψει γι' αυτό το μάθημα, αναλογούν σε περίπου \$60 ανά διάλεξη». Απαντά ότι το βιβλίο που διαβάζει για το μάθημα είναι ένα βιβλίο που έγραψα εγώ και ότι το έγραψα τόσο ξεκάθαρα, που κατανοεί πλήρως τα πάντα. Συνεχίζει:

Έχω ήδη πληρώσει τα δίδακτρα και, είτε πάω στην τάξη είτε όχι, δεν μπορώ να πάρω πίσω τα δίδακτρα, επομένως τα δίδακτρα είναι ένα μη ανακτήσιμο κόστος και δεν λαμβάνεται υπόψη στην απόφασή μου. Το οριακό κόστος για μένα είναι αυτό που θα μπορούσα να κάνω μέσα στην ώρα αντί να την ξοδέψω στην τάξη. Εκτιμώ τον χρόνο μου στα \$75 την ώρα [άτομα που καταλαβαίνουν τα πάντα αξιολογούν υψηλά τον χρόνο τους] και, παρόλο που έχω ακούσει ότι οι διαλέξεις σας είναι σούπερ, εκτιμώ ότι το οριακό όφελος από την παρακολούθηση της τάξης σας είναι μόνο \$50. Το οριακό κόστος, \$75, υπερβαίνει το οριακό όφελος, \$50, επομένως δεν παρακολουθώ τα μαθήματα.

Ερ-2 Έστω ότι αγοράσατε μια μετοχή της Oracle για \$100 και μια μετοχή της Cisco για \$10. Η τιμή της καθεμιάς είναι σήμερα \$15. Υποθέτοντας ότι οι φόροι δεν αποτελούν ζήτημα, ποια θα πουλούσατε αν χρειάζοσασταν \$15;

Τη συγχαίρω για τη διπλωματία και την οικονομική της λογική, αλλά της απαντώ ότι βάζω ένα τεστ κάθε εβδομάδα, ότι οι μαθητές που χάνουν το τεστ βαθμολογούνται κάτω από τη βάση σε αυτό, ότι αυτοί που βαθμολο-

γούνται κάτω από τη βάση σε όλα τα τεστ αποτυγχάνουν τελικά στο μάθημα και ότι εκείνοι που αποτυγχάνουν στα μαθήματα δεν αποφοιτούν. Εν ολίγοις, υποεκτιμά τα οριακά οφέλη από την παρακολούθηση των μαθημάτων μου. Σωστά εκτιμώμενα, τα οριακά οφέλη από την παρακολούθηση του μαθήματός μου υπερβαίνουν τα οριακά κόστη. Πρέπει λοιπόν να παρακολουθήσει το μάθημά μου.

Οικονομικά και πάθος

Είναι λογικό να αναγνωρίζει κανείς ότι όλα έχουν κόστος, ωστόσο πρόκειται για κάτι που δεν αρέσει σε πολλούς. Αφαιρεί από τη ζωή λίγο από το πάθος. Μας οδηγεί να εξετάσουμε πιθανότητες όπως:

- Η σωτηρία κάποιων ανθρώπων με μεταμόσχευση ήπατος μπορεί να μην αξίζει το επιπλέον κόστος. Τα χρήματα μπορεί να δαπανηθούν καλύτερα σε προγράμματα διατροφής, τα οποία θα μπορούσαν να σώσουν 20 ζωές για κάθε 2 ζωές που θα σώζαμε με μεταμοσχεύσεις.
- Ίσως δεν πρέπει να προσπαθούμε να εξαλείψουμε όλη τη ρύπανση, διότι το πρόσθετο κόστος μπορεί να είναι πολύ υψηλό. Η εξάλειψη του συνόλου της ρύπανσης μπορεί να σημαίνει ότι θα πρέπει να αφήσουμε στην άκρη κάποια άλλη αξιολογη δραστηριότητα.
- Η παροχή εγγυημένης εργασίας για κάθε άτομο που το επιθυμεί μπορεί να μην είναι ένας αξιόλογος πολιτικός στόχος, αν κάτι τέτοιο σημαίνει ότι θα περιορίσουμε την ικανότητα μιας οικονομίας να προσαρμοστεί στις νέες τεχνολογίες.

Η οικονομική λογική βασίζεται στην παραδοχή ότι όλα έχουν κόστος.

Καταλαβαίνετε τη βασική ιδέα. Αυτό το είδος της λογικής συχνά επικρίνεται ως ψυχρή. Ωστόσο, όπως θα περιμέναμε, οι οικονομολόγοι διαφωνούν. Υποστηρίζουν ότι η λογική τους οδηγεί σε μια καλύτερη κοινωνία για την πλειονότητα των ανθρώπων.

Η λογική των οικονομολόγων δεν εκτιμάται ομοφώνως. Οι επιχειρήσεις λατρεύουν το αποτέλεσμα αυτής της λογικής. Άλλοι δεν είναι τόσο σίγουροι, όπως ανακάλυψα πριν από μερικά χρόνια, όταν η τότε φίλη μου μου είπε ότι με χωρίζει. «Πατί;» ρώτησα. «Επειδή», απάντησε, «είσαι τόσο... λογικός». Μου πήρε πολλά χρόνια αφότου με εγκατέλειψε να καταλάβω αυτό που εκείνη ήδη ήξερε: Υπάρχουν πολλοί τύποι λογικής και δεν πιστεύουν όλοι ότι η λογική του οικονομολόγου υπερέχει. Θα εξετάσουμε τέτοια θέματα αργότερα. Προς το παρόν επιτρέψτε μου απλώς να σας προειδοποιήσω ότι, για καλό και για κακό, η μελέτη των οικονομικών θα σας κάνει να εξετάζετε τα διάφορα ζητήματα σε ένα πλαίσιο κόστους/οφέλους.

Κόστος ευκαιρίας

Ερ-3 Μπορείτε να σκεφτείτε έναν λόγο για τον οποίο η προσέγγιση κόστους/οφέλους σε ένα πρόβλημα μπορεί να μην είναι κατάλληλη; Μπορείτε να δώσετε ένα παράδειγμα;

Η πρακτική εφαρμογή των κανόνων κόστους/οφέλους των οικονομολόγων δεν είναι εύκολη. Για να προβείτε σε μια τέτοια εφαρμογή, πρέπει να είστε σε θέση να επιλέξετε και να μετρήσετε σωστά τα κόστη και τα οφέλη. Οι οικονομολόγοι έχουν επινοήσει την έννοια του κόστους ευκαιρίας για να σας βοηθήσουν να το κάνετε αυτό. Το **κόστος ευκαιρίας** είναι το όφελος που μπορεί να έχετε επιλέγοντας την επόμενη καλύτερη εναλλακτική λύση. Για να αποκτήσετε το όφελος από κάτι, πρέπει να εγκαταλείψετε (να παραιτηθείτε από) κάτι άλλο, δηλαδή την επόμενη καλύτερη εναλλακτική λύση. Το κόστος ευκαιρίας είναι η αγοραία αξία αυτής της επόμενης καλύτερης εναλλακτικής. Πρόκειται για κόστος, καθώς, επιλέγοντας ένα πράγμα, αποκλείετε μια εναλλακτική επιλογή. Η ιστορία του ΚΑΔΕΠΡΟΔΩΓ στο πλαίσιο «Πρόσθετη διάσταση» ενσωματώνει την έννοια του κόστους ευκαιρίας, επειδή μας δείχνει ότι υπάρχει κόστος για τα πάντα. Αυτό το κόστος είναι η επόμενη καλύτερη εναλλακτική λύση, την οποία αφήσαμε στην άκρη.

Ας εξετάσουμε μερικά παραδείγματα. Το κόστος ευκαιρίας να βγείτε μία φορά με τη Ναταλία (ή τον Ναθαναήλ), την πιο όμορφη γυναίκα (ή τον πιο ελκυστικό άνδρα) στον κόσμο είναι το όφελος που θα έχετε από το να βγείτε έξω με τη σταθερή σας σχέση, τη Μαργκό (ή τον Μάικ). Το κόστος ευκαιρίας τού να καθαρίσουμε το περιβάλλον μπορεί να είναι η μείωση των διαθέσιμων χρημάτων

Το κόστος ευκαιρίας είναι η βάση της οικονομικής λογικής κόστους/οφέλους. Είναι το όφελος που μπορεί να έχετε επιλέγοντας την επόμενη καλύτερη εναλλακτική λύση.

ΠΡΟΣΘΕΤΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Η ευρύτερη προοπτική των οικονομικών

Πολύ συχνά, οι μαθητές μελετούν τα οικονομικά εκτός πλαισίου. Γίνονται αποδέκτες αποστειρωμένων αναλύσεων και βαρετών γεγονότων προς αποστήθιση, χωρίς ποτέ να τους γίνεται φανερός ο τρόπος με τον οποίο τα οικονομικά εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Αυτό δεν είναι καλό: Κάνει τα οικονομικά να φαίνονται βαρετά, όμως τα οικονομικά δεν είναι βαρετά. Αρκετά συχνά σε αυτό το βιβλίο, μερικές φορές στα παραρτήματα και μερικές φορές σε πλαίσια όπως το παρόν, θα κάνω ένα βήμα πίσω και θα παρουσιάζω την ευρύτερη προοπτική των αναλύσεων μου, δίνοντάς σας μια ιδέα για την αφετηρία των αναλύσεων και το ιστορικό τους πλαίσιο. Στην εκπαιδευτική ορολογία, αυτό ονομάζεται *εμπλουτισμός*.

Ξεκινώ εδώ με τα ίδια τα οικονομικά.

Πρώτον, η ιστορία τους: Κατά τον 16ο αιώνα υπήρχαν λίγα πανεπιστήμια. Εκείνα που υπήρχαν δίδασκαν θεολογία, λατινικά, ελληνικά, φιλοσοφία, ιστορία και μαθηματικά. Πουθενά τα οικονομικά. Στη συνέχεια ήρθε ο *Διαφωτισμός* (περίπου το 1700), στο πλαίσιο του οποίου η λογική αντικατέστησε τον Θεό ως προς την ερμηνεία του γιατί τα πράγματα έχουν ως έχουν. Οι στοχαστές πριν από τον Διαφωτισμό θα απαντούσαν στην ερώτηση «Γιατί είμαι φτωχός;» με τη φράση «Επειδή ο Θεός το θέλει». Οι μελετητές του Διαφωτισμού αναζήτησαν μια διαφορετική εξήγηση. «Λόγω της φύσης της ιδιοκτησίας γης» είναι μια απάντηση που βρήκαν.

Τέτοιες λογικές εξηγήσεις απαιτούσαν περισσότερη γνώση γιατί τα πράγματα ήταν έτσι όπως ήταν, και η ποσότητα των πληροφοριών επεκτάθηκε τόσο γρήγορα, που έπρεπε να διαιρεθεί ή να κατηγοριοποιηθεί για να μπορεί κάποιος να ελπίζει ότι γνωρίζει ένα θέμα. Σύντομα η φιλοσοφία υποδιαιρέθηκε σε επιστήμη και φιλοσοφία. Κατά τον 18ο αιώνα οι επιστήμες χωρίστηκαν σε φυσικές και κοινωνικές. Η ποσότητα της γνώσης συνέχισε να αυξάνεται και στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα η ίδια η κοινωνική επιστήμη χωρίστηκε σε κατηγορίες: οικονομικά, πολιτική επιστήμη, ιστορία, γε-

ωγραφία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία και ψυχολογία. Πολλές από τις αντιλήψεις σχετικά με το πώς λειτουργεί το οικονομικό σύστημα κωδικοποιήθηκαν στο βιβλίο του Adam Smith *Ο Πλούτος των Εθνών* (*The Wealth of Nations*), το οποίο γράφτηκε το 1776. Παρατηρήστε ότι αυτό εκδόθηκε πριν από την ανάπτυξη των οικονομικών ως υποεπιστήμης και ο Adam Smith θα μπορούσε επίσης να χαρακτηριστεί ανθρωπολόγος, κοινωνιολόγος, πολιτικός επιστήμονας και κοινωνικός φιλόσοφος.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 18ου και του 19ου αιώνα, οικονομολόγοι όπως ο Adam Smith, ο Thomas Malthus, ο John Stuart Mill, ο David Ricardo και ο Karl Marx ήταν κάτι παραπάνω από οικονομολόγοι. Ήταν κοινωνικοί φιλόσοφοι, που κάλυπταν όλες τις πτυχές των κοινωνικών επιστημών. Αυτοί οι συγγραφείς στη συνέχεια ονομάστηκαν *κλασικοί οικονομολόγοι*. Ο Alfred Marshall ακολούθησε αυτή την κλασική παράδοση, και στο βιβλίο του *Αρχές των Οικονομικών* (*Principles of Economics*), δημοσιευμένο στα τέλη του 19ου αιώνα, είναι εύκολα αντιληπτές οι λοιπές κοινωνικές επιστήμες. Αλλά ο Marshall άλλαξε επίσης τις ερωτήσεις που θέτουν οι οικονομολόγοι. Εστίασε σε εκείνα τα ερωτήματα που θα μπορούσαν να τεθούν σε ένα γραφικό πλαίσιο προσφοράς/ζήτησης.

Το παρόν βιβλίο εμπίπτει απόλυτα στην παράδοση του Marshall. Παρουσιάζει τα οικονομικά ως έναν τρόπο σκέψης, ως μια μηχανή ανάλυσης που χρησιμοποιείται για την κατανόηση των πραγματικών φαινομένων. Αλλά πηγαινει και πέρα από τον Marshall, παρουσιάζοντας μια ευρύτερη ποικιλία υποδειγμάτων και σκέψης σε σχέση με τα υποδείγματα προσφοράς και ζήτησης που χρησιμοποίησε ο Marshall.

Τα οικονομικά του Marshall αφορούν κυρίως τις πολιτικές και όχι τη θεωρία. Για αυτά, οι θεσμοί αλλά και οι πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις της πραγματικότητας είναι εξίσου σημαντικά και δείχνουν πώς τα οικονομικά συνδέονται με αυτές τις διαστάσεις.

για τη βοήθεια ατόμων με χαμηλό εισόδημα. Το κόστος ευκαιρίας ενός παιδιού μπορεί να είναι δύο βάρκες, τρία αυτοκίνητα και διακοπές δύο εβδομάδων κάθε χρόνο για πέντε χρόνια, κάτι που θα μπορούσατε να είχατε, αν δεν είχατε αποκτήσει αυτό το παιδί (τα παιδιά είναι πράγματι τόσο ακριβά).

Τα παραδείγματα είναι ατελείωτα, αλλά ας εξετάσουμε δύο που σας αφορούν ιδιαίτερα: ποια μαθήματα να επιλέξετε και πόσο να μελετήσετε. Ας υποθέσουμε ότι είστε φοιτητές πλήρους φοίτησης και στην αρχή του εξαμήνου πρέπει να επιλέξετε πέντε μαθήματα. Το να επιλέξετε ένα μάθημα αποκλείει το να πάρετε κάποιο άλλο, και το κόστος ευκαιρίας για να παρακολουθήσετε ένα μάθημα οικονομικών μπορεί να είναι να μην πάρετε ένα μάθημα για το θέατρο. Ομοίως και με τον χρόνο μελέτης: Έχετε περιορισμένο χρόνο που θα αφιερώσετε στις σπουδές οικονομικών, στη μελέτη κάποιου άλλου θέματος, στον ύπνο ή στη διασκέδαση. Όσο περισσότερο χρόνο ξοδεύετε σε μια δραστηριότητα, τόσο λιγότερο χρόνο έχετε για μια άλλη δραστηριότητα. Αυτό είναι το κόστος ευκαιρίας.

Παρατηρήστε πόσο όμορφα η έννοια του κόστους ευκαιρίας λαμβάνει υπόψη το κόστος και τα οφέλη όλων των άλλων επιλογών και μετατρέπει αυτά τα εναλλακτικά οφέλη σε κόστος της απόφασης που λαμβάνετε τώρα. Μια από τις πιο χρήσιμες πτυχές της έννοιας του κόστους ευκαιρίας είναι ότι εστιάζει σε δύο πτυχές του κόστους μιας επιλογής που συχνά μπορεί να παραβλέπονται: το αφανές κόστος και το παραπλανητικό μη ανακτήσιμο κόστος. **Αφανές κόστος** είναι το κόστος που σχετίζεται με μια απόφαση και το οποίο συχνά δεν περιλαμβάνεται στο κανονικό λογιστικό κόστος.

Για παράδειγμα, όταν σκέφτεστε αν έχει νόημα να διαβάσετε αυτό το βιβλίο, η επόμενη καλύτερη αξία του χρόνου που ξοδεύετε διαβάζοντας το θα πρέπει να είναι ένα από τα κόστη που λαμβάνετε υπόψη. Συχνά, αυτό δεν συμβαίνει επειδή πρόκειται για ένα αφανές, συνήθως μη μετρήσιμο κόστος. Το ίδιο ισχύει και για τις επιχειρήσεις: Οι ιδιοκτήτες συχνά πιστεύουν ότι βγάζουν κέρδος από μια επιχείρηση, αλλά αν προσθέσουν την αξία του χρόνου τους στο κόστος, κάτι το οποίο οφείλουν να κάνουν σύμφωνα με τους οικονομολόγους, τότε το κέρδος τους γίνεται συχνά ζημία. Θα μπορούσαν να έχουν κερδίσει πιο πολλά κάνοντας μια άλλη δουλειά. Το αφανές κόστος πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στο κόστος ευκαιρίας. Το μη ανακτήσιμο κόστος, ωστόσο, συχνά λαμβάνεται υπόψη στη λήψη αποφάσεων, αλλά δεν θα έπρεπε. Αυτό το κόστος ονομάζεται παραπλανητικό μη ανακτήσιμο κόστος. Πρόκειται για το κόστος που εμφανίζεται σε οικονομικούς λογαριασμούς, αλλά οι οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν κάνουμε επιλογές επειδή έχει ήδη καταβληθεί.

Το κόστος που σχετίζεται με τη λήψη αποφάσεων είναι συχνά διαφορετικό από το μετρήσιμο κόστος.

Δεν θα μεταβληθεί, ανεξάρτητα από το τι επιλέγει το άτομο που λαμβάνει την απόφαση. Για παράδειγμα, μόλις αγοράσετε ένα βιβλίο (που δεν μπορεί να μεταπωληθεί), αυτό που πληρώσατε για αυτό το βιβλίο είναι μη ανακτήσιμο. Με βάση την οικονομική λογική, αυτό το μη ανακτήσιμο κόστος δεν θα πρέπει να

ληφθεί υπόψη στην απόφασή σας για το αν θα το διαβάσετε. Ένας σημαντικός ρόλος της έννοιας του κόστους ευκαιρίας είναι να σας υπενθυμίζει ότι *το κόστος που σχετίζεται με τη λήψη αποφάσεων είναι συχνά διαφορετικό από το μετρήσιμο κόστος*.

Η συνάφεια του κόστους ευκαιρίας δεν περιορίζεται στις ατομικές σας αποφάσεις. Το κόστος ευκαιρίας σχετίζεται επίσης με τις αποφάσεις του κράτους, οι οποίες επηρεάζουν όλους τους πολίτες στην κοινωνία. Ένα συχνό παράδειγμα είναι ο επονομαζόμενος διάλογος «όπλα αντί βουτύρου». Οι πόροι που έχει μια κοινωνία είναι

Ερ-4 Ο Τζον, με τον οποίο μελετάτε μαζί, μόλις είπε ότι το κόστος ευκαιρίας για τη μελέτη αυτού του κεφαλαίου είναι περίπου το 1/38 της τιμής που πληρώσατε γι' αυτό το βιβλίο, καθώς το κεφάλαιο είναι περίπου το 1/38 του βιβλίου. Έχει δίκιο; Γιατί;

περιορισμένοι. Επομένως, η απόφασή της να χρησιμοποιήσει αυτούς τους πόρους για να έχει περισσότερα όπλα (περισσότερο εξοπλισμό) σημαίνει ότι θα έχει λιγότερο βούτυρο (λιγότερα καταναλωτικά αγαθά). Έτσι, όταν η κοινωνία αποφασίζει να ξοδέψει επιπλέον \$50 δισεκατομμύρια σε ένα βελτιωμένο σύστημα υγείας, το κόστος ευκαιρίας αυτής της απόφασης είναι \$50 δισεκατομμύρια που δεν δαπανώνται για βοήθεια στους άστεγους, για εξόφληση μέρους του εθνικού χρέους ή για την εθνική άμυνα.

Η έννοια του κόστους ευκαιρίας έχει αμέτρητες επιπτώσεις. Μπορεί ακόμη και να στραφεί ενάντια και στην ίδια. Για παράδειγμα, η εξέταση εναλλακτικών λύσεων απαιτεί χρόνο. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει κάποιο κόστος στο να είναι κανείς λογικός, επομένως είναι λογικό να είναι κανείς κάπως παράλογος. Αν κατανοήσατε αυτό το επιχείρημα, έχετε μολυνθεί από τον ιό των οικονομικών. Αν δεν το καταλάβατε, μην ανησυχείτε. Απλώς για την ώρα θυμηθείτε την έννοια του κόστους ευκαιρίας. Θα σας επιμολύνω με οικονομική σκέψη στη συνέχεια του βιβλίου.

Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις

Ερ-5 Ο Άλι, με τον οποίο μελετάτε μαζί, δηλώνει ότι η διανομή των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης είναι ανήθικη και ότι οι υπηρεσίες υγείας πρέπει να είναι ελεύθερα διαθέσιμες σε όλα τα άτομα σε μια κοινωνία. Πώς θα απαντούσατε;

Η έννοια του κόστους ευκαιρίας ισχύει για όλες τις πτυχές της ζωής και είναι θεμελιώδους σημασίας για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η κοινωνία αντιδρά στη σπανιότητα. Όταν τα αγαθά σπανίζουν, τότε αυτά πρέπει να διανεμηθούν. Δηλαδή, πρέπει να επιλεγεί ένας μηχανισμός που να καθορίσει ποιος παίρνει τι.

Οικονομικές δυνάμεις και δυνάμεις της αγοράς

Ας εξετάσουμε ορισμένους συγκεκριμένους μηχανισμούς διανομής σε πραγματικές συνθήκες. Οι κοιτώνες συχνά διανέμονται με κλήρο, ενώ η άδεια για εγγραφή σε δημοφιλή μαθήματα διανέμεται συχνά με βάση τον κανόνα τού ποιος ήρθε πρώτος. Ωστόσο, τα τρόφιμα στις Ηνωμένες Πολιτείες κατανέμονται με βάση τις τιμές. Αν οι τιμές δεν διανείμαν τα τρόφιμα, το φαγητό δεν θα έφτανε. Όλα τα σπάνια αγαθά πρέπει να διανέμονται με κάποιον τρόπο. Αυτοί οι μηχανισμοί διανομής είναι παραδείγματα **οικονομικών δυνάμεων**, δηλαδή των απαραίτητων αντιδράσεων απέναντι στη σπανιότητα.

Μία από τις σημαντικές επιλογές που πρέπει να κάνει η κοινωνία είναι αν θα επιτρέψει σε αυτές τις οικονομικές δυνάμεις να λειτουργούν ελεύθερα και ανοιχτά ή αν θα προσπαθήσει να τις ελέγξει. **Δύναμη της αγοράς** είναι μια οικονομική δύναμη που η κοινωνία αφήνει σχετικά ελεύθερη να λειτουργεί στην αγορά. Οι δυνάμεις της αγοράς επιβάλλουν τη διανομή μεταβάλλοντας τις τιμές. Όταν υπάρχει έλλειψη, η τιμή αυξάνεται. Όταν υπάρχει πλεόνασμα, η τιμή μειώνεται. Μεγάλο μέρος αυτού του βιβλίου θα αφιερωθεί στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο η αγορά λειτουργεί σαν ένα αόρατο χέρι, καθοδηγώντας τις οικονομικές δυνάμεις για τον συντονισμό μεμονωμένων δράσεων και τη διανομή σπάνιων πόρων. Το **αόρατο χέρι** είναι ο μηχανισμός τιμών, η άνοδος και η πτώση των τιμών που καθοδηγεί τις ενέργειές μας σε μια αγορά.

Μια οικονομική δύναμη, όταν λειτουργεί διαμέσου της αγοράς, γίνεται δύναμη της αγοράς.

Κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις

Οι κοινωνίες δεν μπορούν να επιλέξουν αν θα επιτρέψουν ή όχι να λειτουργήσουν οι οικονομικές δυνάμεις – οι οικονομικές δυνάμεις λειτουργούν πάντα.

Ωστόσο, οι κοινωνίες μπορούν να επιλέξουν αν θα επιτρέψουν να κυριαρχήσουν οι δυνάμεις της αγοράς. Οι **κοινωνικές δυνάμεις** –δυνάμεις που καθοδηγούν τις ατομικές ενέργειες, παρόλο που αυτές οι ενέργειες μπορεί να μην είναι προς το ίδιο συμφέρον ενός ατόμου– και οι **πολιτικές δυνάμεις** –νομικές οδηγίες που κατευθύνουν τις ενέργειες των ατόμων– διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην απόφαση για το αν θα επιτραπεί στις δυνάμεις της αγοράς να λειτουργήσουν. Η οικονομική πραγματικότητα καθορίζεται από τον συναγωνισμό ανάμεσα σε αυτές τις ποικίλες δυνάμεις.

Η οικονομική πραγματικότητα κατευθύνεται από τρία είδη δυνάμεων:

1. Οικονομικές δυνάμεις (το αόρατο χέρι)
2. Κοινωνικές δυνάμεις
3. Πολιτικές δυνάμεις

Ας δούμε ένα ιστορικό παράδειγμα στο οποίο οι κοινωνικές δυνάμεις εμπόδισαν μια οικονομική δύναμη να γίνει δύναμη της αγοράς: Το πρόβλημα του να βγεις ραντεβού το βράδυ του Σαββάτου τον καιρό που οι άνθρωποι έβγαιναν ραντεβού (ή ονόμαζαν «ραντεβού» το γεγονός ότι δύο άνθρωποι επέλεγαν να περάσουν χρόνο ως ζευγάρι). Αν ένα σχολείο (ή μια κοινωνία) είχε σημαντικά περισσότερους ετεροφυλόφιλους ανθρώπους του ενός φύλου από το άλλο (ας πούμε περισσότερους άνδρες από γυναίκες), ορισμένοι άνδρες θα έμεναν χωρίς ραντεβού –δηλαδή θα υπήρχε υπερβάλλουσα προσφορά ανδρών– και θα έπρεπε να βρουν κάτι άλλο να κάνουν, για παράδειγμα να μελετήσουν ή να πάνε μόνοι τους στον κινηματογράφο. Ένα άτομο σε αυτή την κατηγορία θα μπορούσε να λύσει το πρόβλημα πληρώνοντας κάποιον για να βγει μαζί του, αλλά αυτό θα άλλαζε τη φύση των ραντεβού με τρόπους μη αποδεκτούς. Θα ήταν απεχθές τόσο για το άτομο που πρόσφερε πληρωμή όσο και για το άτομο που του προσφέρθηκε πληρωμή. Αυτή η μη αποδοχή είναι ένα παράδειγμα των πολύπλοκων κοινωνικών και πολιτιστικών κανόνων που καθοδηγούν και περιορίζουν τις δραστηριότητές μας. Οι άνθρωποι δεν προσπαθούν να αγοράσουν ραντεβού επειδή οι κοινωνικές δυνάμεις τούς εμποδίζουν να το κάνουν.²

Οι κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές δυνάμεις μπορεί να παίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομία.

Ερ-6 Η συμφοιτήτριά σας Τζοάν δηλώνει ότι οι δυνάμεις της αγοράς βρίσκονται πάντοτε σε λειτουργία. Έχει δίκιο; Γιατί;

Συχνά οι πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις λειτουργούν από κοινού ενάντια στο αόρατο χέρι. Για παράδειγμα, στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν υπάρχουν αρκετά βρέφη ώστε να είναι ικανοποιημένα όλα τα ζευγάρια που επιθυμούν παιδί. Τα βρέφη που γεννιούνται από συγκεκριμένα ζευγάρια γονιών είναι αποτέλεσμα τυχαίας διανο-

2. Ο τρόπος για να βρει κανείς ταίρι, για τους νέους σε ηλικία, έχει αλλάξει σε τέτοιο βαθμό, ώστε το «ραντεβού» αποτελεί πλέον παλαιά κοινωνική σύμβαση. Οι νέες κοινωνικές συμβάσεις που διέπουν την αναζήτηση συντρόφου δεν εξαλείφουν το πρόβλημα της υπερβάλλουσας προσφοράς, αλλά το κρύβουν και δημιουργούν πολλαπλές διαστάσεις του «υπερβολικού». Το να αναλογιζόμαστε τους τρόπους με τους οποίους αυτό γίνεται αποτελεί χρήσιμη άσκηση.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Ο Winston Churchill και η Λαίδη Astor

Υπάρχουν πολλές ιστορίες για τη Nancy Astor, την πρώτη γυναίκα που εξελέγη στο Κοινοβούλιο της Βρετανίας. Μια ζωντανή, ατρόμητη Αμερικανίδα που παντρεύτηκε μέλος της αγγλικής αριστοκρατίας και που, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 και του 1940, αναδείχθηκε σε λαμπερό αστέρι της αγγλικής κοινωνικής και πολιτικής σκηνής, η οποία ήταν ήδη αρκετά φωτεινή.

Μια ιστορία για τη Λαίδη Astor είναι ότι αυτή και ο Winston Churchill, η ανορθόδοξη μεγαλοφυΐα με τη μακρά και διακεκριμένη πολιτική καριέρα και πρωθυπουργός της Βρετανίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κάθονταν σε μια παμπ έχοντας μια θεωρητική συζήτηση για την ηθική. Ο Churchill πρότεινε στη Λαίδη Astor να σκεφτεί ως διανοητική άσκηση το εξής ερώτημα: Αν ένας άνδρας της υποσχόταν ένα τεράστιο χρηματικό ποσό, έστω ένα εκατομμύριο λίρες, θα κοιμόταν μαζί του; Η Λαίδη Astor σκέφτηκε λίγο την ερώτηση και τελικά απάντησε ότι ναι, θα το έκανε, αν τα χρήματα ήταν εξασφαλισμένα.

Τότε ο Churchill τη ρώτησε αν θα κοιμόταν μαζί του για πέντε λίρες. Η απάντησή της ήταν έντονη: «Φυσικά όχι. Τι νομίζετε ότι είμαι, καμιά πόρνη;». Ο Churchill απάντησε: «Έχουμε ήδη αποδείξει αυτό το γεγονός. Πλέον διαπραγματευόμαστε απλώς την τιμή».

Ένα δίδαγμα που θα μπορούσαν να αντλήσουν οι οικονομολόγοι από αυτή την ιστορία είναι ότι τα οικονομικά κίνητρα, αν είναι αρκετά υψηλά, μπορούν να ασκήσουν ισχυρή επιρροή στη συμπεριφορά. Αλλά ένα εξίσου σημαντικό δίδαγμα από την ιστορία είναι ότι τα μη οικονομικά κίνητρα μπορούν επίσης να είναι πολύ ισχυρά. Γιατί οι περισσότεροι πιστεύουμε ότι είναι λάθος να πουλάμε σεξ έναντι χρημάτων, ακόμα κι αν ενδεχομένως είμαστε πρόθυμοι να το κάνουμε, αν η τιμή είναι αρκετά υψηλή; Αν θυμάστε αυτό το δεύτερο δίδαγμα, τότε η οικονομική σας κατανόηση για πραγματικά γεγονότα θα αυξηθεί σημαντικά.

μής. Σκεφτείτε μια ομάδα γονιών όπου όλοι θέλουν παιδιά. Όσοι μπορούν, έχουν ένα. Όσοι δεν μπορούν να έχουν αλλά θέλουν ένα, προσπαθούν να υιοθετήσουν. Τα κέντρα υιοθεσιών «διανέμουν» τα διαθέσιμα βρέφη. Το ποιος παίρνει ένα παιδί εξαρτάται από το ποιον γνωρίζει στο κέντρο υιοθεσίας και από τις επιθυμίες της μητέρας, που μπορεί συχνά να προσδιορίσει το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο (και πολλά άλλα χαρακτηριστικά) της οικογένειας στην οποία θέλει να μεγαλώσει το παιδί της. Αυτή είναι η οικονομική δύναμη σε δράση. Δίνει περισσότερη δύναμη στον πάροχο για κάτι του οποίου η προσφορά χαρακτηρίζεται από έλλειψη.

Αν η κοινωνία μας επέτρεπε σε άτομα να αγοράζουν και να πωλούν βρέφη, αυτή η οικονομική δύναμη θα μεταφραζόταν σε δύναμη της αγοράς. Το αόρατο χέρι θα μεριμνούσε ώστε η ποσότητα των βρεφών που είναι διαθέσιμα να ισούται με την ποσότητα των βρεφών που ζητούνται σε ορισμένη τιμή. Η αγορά, όχι τα κέντρα υιοθεσίας, θα έκαναν τη διανομή.³

Οι περισσότεροι άνθρωποι, όπως κι εγώ, βρίσκουν απεχθή την ιδέα της πώλησης μωρών. Όμως γιατί; Είναι η δύναμη των κοινωνικών δυνάμεων που ενισχύονται από τις πολιτικές δυνάμεις. Μπορεί κανείς να σκεφτεί εκατοντάδες παραδείγματα τέτοιων κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων που υπερισχύουν των οικονομικών δυνάμεων.

Αυτό που θεωρείται επιτρεπτό ή μη διαφέρει από τη μία κοινωνία στην άλλη. Για παράδειγμα, στη Βόρεια Κορέα, πολλά είδη ιδιωτικών επιχειρήσεων θεωρούνται παράνομα, επομένως πολλοί άνθρωποι δεν ξεκινούν τις δικές τους επιχειρήσεις. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, μέχρι τη δεκαετία του 1970, η κατοχή χρυσού ήταν παράνομη, με εξαίρεση τα κοσμήματα και ορισμένες περιορισμένες χρήσεις, όπως οδοντιατρικά είδη, γι' αυτό και οι περισσότεροι άνθρωποι απέφευγαν να έχουν στην κατοχή τους χρυσό. Τελικά οι νόμοι και οι κοινωνικοί κανόνες μιας χώρας καθορίζουν εάν θα επιτραπεί στο αόρατο χέρι να λειτουργήσει.

Οι κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις λειτουργούν σε κάθε πτυχή της ζωής σας. Δεν μπορείτε να ασκήσετε την ιατρική χωρίς άδεια. Δεν μπορείτε να εμπορεύεστε μέρη του σώματος ή ορισμένα εθιστικά φάρμακα. Τέτοιες δραστηριότητες είναι παράνομες. Αλλά πολλοί άνθρωποι πωλούν αλκοόλ, κάτι τέτοιο δεν είναι παράνομο, αν

3. Παρόλο που είναι παράνομο, ορισμένα βρέφη «πωλούνται» σε μια ημιπαράνομη αγορά, που ονομάζεται γκριζα αγορά. Πρόσφατα, η «τιμή αγοράς» για ένα υγιές βρέφος ήταν περίπου \$30.000. Αν η πώληση βρεφών ήταν νόμιμη (και αν οι άνθρωποι δεν το θεωρούσαν ηθικά απεχθές να διαθέτουν βρέφη προς πώληση), η τιμή θα ήταν πολύ χαμηλότερη, επειδή θα υπήρχε μεγαλύτερη προσφορά βρεφών. (Δεν ήταν παράνομο να πωλούνται ανθρωπίνα ωάρια στις αρχές της δεκαετίας του 2000 – ένα ωάριο πωλήθηκε για \$50.000. Η μέση τιμή ήταν πολύ χαμηλότερη και ποίκιλλε ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του δότη, όπως η βαθμολογία στις εισαγωγικές εξετάσεις και τα αθλητικά επιτεύγματα.)

έχετε άδεια. Όταν δανείτε χρήματα σε φίλους σας δεν χρεώνετε τόκο (θα χάνετε τους φίλους σας). Δεν χρεώνετε τα παιδιά σας για το φαγητό τους (οι γονείς οφείλουν να ταΐζουν τα παιδιά τους). Πολλοί αστέρες των σπορ και των μέσων ενημέρωσης δεν πουλάνε τα αυτόγραφέ τους (μερικοί το κάνουν, αλλά πολλοί θεωρούν ευτελή αυτή την πρακτική). Δεν ζητάτε χαμηλότερο μισθό από αυτόν που θα αποδεχόσασταν προκειμένου να πάρετε τη δουλειά από κάποιον άλλον (δεν είστε αρπακτικά). Η λίστα είναι μεγάλη. Είναι αδύνατο να καταλάβετε τα οικονομικά χωρίς να αντιληφθείτε τους περιορισμούς που θέτουν οι πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις στις οικονομικές δράσεις.

Συνοπτικά, αυτό που συμβαίνει σε μια κοινωνία μπορεί να θεωρηθεί αντίδραση –και αλληλεπίδραση– τριών συνόλων δυνάμεων: (1) των οικονομικών δυνάμεων, (2) των πολιτικών και νομικών δυνάμεων και (3) των κοινωνικών και πολιτιστικών δυνάμεων. Τα οικονομικά παίζουν ρόλο στην κοινωνιολογία και στην πολιτική, όπως ακριβώς η κοινωνιολογία και η πολιτική παίζουν ρόλο στην οικονομία.

Αυτό που συμβαίνει σε μια κοινωνία μπορεί να θεωρηθεί αντίδραση –και αλληλεπίδραση– των οικονομικών δυνάμεων με άλλες δυνάμεις.

Η χρήση οικονομικών πληροφοριών

Οι οικονομικές ιδέες βασίζονται σε γενικεύσεις, οι οποίες ονομάζονται θεωρίες, σχετικά με τη λειτουργία μιας αφηρημένης οικονομίας, καθώς και στην πρακτική γνώση της θεσμικής δομής της οικονομίας. Σε αυτό το βιβλίο θα σας εισάγω σε οικονομικές θεωρίες και υποδείγματα. Οι θεωρίες και τα υποδείγματα συνδέουν την ορολογία και τη γνώση των οικονομολόγων σχετικά με τους οικονομικούς θεσμούς. Οι θεωρίες είναι αναπόφευκτα υπερβολικά αφηρημένες για να εφαρμοστούν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, και έτσι μια θεωρία ενσωματώνεται συχνά σε ένα **οικονομικό υπόδειγμα**, δηλαδή ένα πλαίσιο που τοποθετεί τις γενικευμένες ιδέες της θεωρίας σε ένα πιο συγκεκριμένο περιβάλλον αναφοράς, ή σε μια **οικονομική αρχή**, δηλαδή μια κοινή αποδεκτή οικονομική γνώση που διατυπώνεται ως νόμος ή αρχή. Για να γίνει κατανοητή η σημασία των αρχών, σκεφτείτε όταν μάθατε να κάνετε πρόσθεση. Δεν απομνημονεύσατε το άθροισμα των αριθμών 147 και 138, απεναντίας μάθατε μια αρχή της πρόσθεσης. Η αρχή λέει ότι όταν προσθέτετε 147 και 138, προσθέτετε πρώτα 7 + 8, τα οποία απομνημονεύσατε ως 15. Καταγράφετε το 5 και μεταφέρετε το 1, το οποίο προσθέτετε στο 4 + 3 για να λάβετε 8. Στη συνέχεια προσθέτετε 1 + 1 = 2 και έτσι η απάντηση είναι 285. Όταν γνωρίζετε μία και μόνο αρχή, ξέρετε πώς να προσθέσετε εκατομμύρια συνδυασμούς αριθμών.

Οι θεωρίες, τα υποδείγματα και οι αρχές συνεχώς εφαρμόζονται στα δεδομένα, για να δούμε αν οι προβλέψεις του υποδείγματος ταιριάζουν με τα δεδομένα. Οι αυξήσεις στην υπολογιστική ισχύ και οι νέες στατιστικές τεχνικές έδωσαν στους σύγχρονους οικονομολόγους ένα πολύ πιο ενδελεχές σύνολο διαδικασιών για να καθορίσουν πόσο καλά ταιριάζουν οι προβλέψεις στα δεδομένα σε σχέση με ό,τι συνέβαινε σε προγενέστερες εποχές. Αυτό οδήγησε σε ισχυρότερη εξάρτηση από ποσοτικές εμπειρικές μεθόδους στα σύγχρονα οικονομικά σε σύγκριση με το παρελθόν.

Η σύγχρονη εμπειρική εργασία μπορεί να πάρει διάφορες μορφές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι οικονομολόγοι μελετούν ερωτήσεις εκτελώντας ελεγχόμενα εργαστηριακά πειράματα. Αυτός ο κλάδος των οικονομικών ονομάζεται **πειραματικά οικονομικά**, ένας κλάδος οικονομικών που μελετά την οικονομία μέσω ελεγχόμενων πειραμάτων.

Σε αυτά περιλαμβάνονται εργαστηριακά πειράματα (πειράματα στα οποία τα άτομα μεταφέρονται σε εργαστήριο υπολογιστών, όπου μετρώνται και αναλύονται οι αντιδράσεις τους σε διάφορες «θεραπείες»), πειράματα πεδίου (στα οποία «θεραπείες» στον πραγματικό κόσμο μετρώνται και αναλύονται), πειράματα υπολογιστών (πειράματα στα οποία δημιουργούνται προσομοιώσεις οικονομιών σε έναν υπολογιστή και διερευνώνται τα αποτελέσματα διάφορων πολιτικών) και φυσικά πειράματα – φυσικά συμβάντα που προσομοιάζουν σε ένα ελεγχόμενο πείραμα όπου κάτι μεταβάλλεται σε ένα μέρος αλλά δεν μεταβάλλεται κάπου αλλού.

Ένα παράδειγμα φυσικού πειράματος συνέβη όταν το Νιου Τζέρσεϊ αύξησε τον κατώτατο μισθό του, κάτι που αντίστοιχα δεν έκανε η γειτονική Πολιτεία της Πενσυλβάνια. Οι οικονομολόγοι Alan Kruger και David Card συνέκριναν τις επιπτώσεις στην ανεργία στις δύο Πολιτείες και διαπίστωσαν ότι η αύξηση του κατώτατου μισθού στο Νιου Τζέρσεϊ δεν επηρέασε σημαντικά την απασχόληση. Αυτό οδήγησε σε μια συζήτηση για το τι τελικά μας

έλεγαν τα εμπειρικά στοιχεία. Ο λόγος είναι ότι σε τέτοια φυσικά πειράματα είναι αδύνατο να κρατήσουμε «άλλα πράγματα σταθερά», όπως γίνεται σε εργαστηριακά πειράματα και πειράματα πεδίου, κι έτσι τα εμπειρικά αποτελέσματα στα οικονομικά υπόκεινται περισσότερο σε αμφισβήτηση.

Ενώ τα οικονομικά υποδείγματα είναι λιγότερο γενικά από τις θεωρίες, είναι συνήθως πολύ γενικά για να έχουν εφαρμογή σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Τα υποδείγματα οδηγούν σε **θεωρήματα**, δηλαδή *προτάσεις που είναι λογικά αληθείς με βάση τις υποθέσεις ενός υποδείγματος*. Για να φτάσουμε σε **κανόνες πολιτικής** (αρχές πο-

Οι θεωρίες, τα υποδείγματα και οι αρχές πρέπει να συνδυάζονται με τη γνώση των πραγματικών οικονομικών θεσμών, ώστε να φτάνουμε σε συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής.

λιτικής που καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι είναι προτιμότερη μια συγκεκριμένη πορεία δράσης), τα θεωρήματα πρέπει να συνδυάζονται με γνώση των πραγματικών οικονομικών θεσμών και με αξιακές κρίσεις, οι οποίες καθορίζουν τους στόχους που επιδιώκουμε. Διερευνώντας τις επιπτώσεις που έχουν για τις πολιτικές οι θεωρίες και τα υποδείγματα, είναι σημαντικό να διακρίνουμε τους κανόνες πολιτικής από τα θεωρήματα.

Η οικονομική ανάλυση αλλάζει, καθώς αλλάζει η τεχνολογία. Τα τελευταία χρόνια, η διαθεσιμότητα δεδομένων και η υπολογιστική ισχύς έχουν αυξηθεί εκθετικά, και αυτό άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο οι οικονομολόγοι μελετούν τα προβλήματα. Οι οικονομολόγοι που μόλις αποφοίτησαν είναι πολύ πιο πιθανό να «αφήσουν τα δεδομένα να μιλήσουν» απ' ό,τι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία οικονομολόγοι, που σημαίνει ότι χρησιμοποιούν την υπολογιστική ισχύ για να αναζητήσουν σταθερές στατιστικές σχέσεις στα δεδομένα και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν αυτές τις σχέσεις για να καθοδηγήσουν την πολιτική τους. Οι σύγχρονοι οικονομολόγοι ασχολούνται ιδιαίτερα με την ανάπτυξη συστημάτων που μπορούν να εκτελέσουν εργασίες τις οποίες οι άνθρωποι πίστευαν προηγουμένως ότι απαιτούσαν ανθρώπινη νοημοσύνη, όπως η ικανότητα να μάθουν από το παρελθόν, να βρουν νόημα και λόγους, κάτι που είναι γνωστό ως τεχνητή νοημοσύνη και συστήματα βαθιάς μάθησης. Με πολλούς τρόπους, η αλγοριθμική προσέγγιση των προβλημάτων στα οποία βασίζονται αυτά τα συστήματα αντικατοπτρίζει θεωρίες των οικονομολόγων –όπως των Herbert Simon και Friedrich von Hayek– για το πώς λειτουργεί μια οικονομία και πώς τα συστήματα επεξεργάζονται πληροφορίες.

Το θεώρημα του αόρατου χεριού

Η γνώση μιας θεωρίας σάς δίνει την εικόνα για μια μεγάλη ποικιλία οικονομικών φαινομένων, παρόλο που δεν γνωρίζετε τις λεπτομέρειες κάθε φαινομένου. Για παράδειγμα, μεγάλο μέρος της οικονομικής θεωρίας ασχολείται με τον μηχανισμό καθορισμού τιμών και τον τρόπο λειτουργίας της αγοράς για τον συντονισμό των αποφάσεων των ατόμων. Οι οικονομολόγοι έχουν φτάσει στα ακόλουθα θεωρήματα:

Ερ-7 Ήταν μια εξαιρετική εποχή καλλιέργειας και η προσφορά ντοματών που παρέχονται υπερβαίνει τη ζήτηση. Τι είναι πιθανό να συμβεί στην τιμή των ντοματών;

Όταν η προσφερόμενη ποσότητα είναι μεγαλύτερη από τη ζητούμενη ποσότητα, η τιμή έχει την τάση να μειώνεται.

Όταν η ζητούμενη ποσότητα είναι μεγαλύτερη από την προσφερόμενη ποσότητα, η τιμή έχει την τάση να αυξάνεται.

Χρησιμοποιώντας αυτά τα γενικευμένα θεωρήματα, οι οικονομολόγοι έχουν αναπτύξει μια θεωρία αγορών που οδηγεί στο περαιτέρω θεώρημα ότι, υπό ορισμένες συνθήκες, οι αγορές είναι αποτελεσματικές. Δηλαδή, η αγορά θα συντονίζει τις αποφάσεις των ατόμων, κατανέμοντας αποτελεσματικά τους περιορισμένους πόρους. **Αποδοτικότητα** σημαίνει *επίτευξη ενός στόχου με το μικρότερο δυνατό κόστος*. Για τους οικονομολόγους αυτό είναι το **θεώρημα του αόρατου χεριού** – μια οικονομία της αγοράς, μέσω του μηχανισμού τιμών, θα τείνει να κατανέμει αποτελεσματικά τους πόρους.

Οι θεωρίες, καθώς και τα υποδείγματα που τις εκπροσωπούν, είναι εξαιρετικά αποτελεσματικές μέθοδοι μεταφοράς πληροφοριών, αλλά είναι επίσης κατ' ανάγκην αφηρημένες. Βασίζονται σε απλοποιημένες παραδοχές

Αν δεν γνωρίζετε τις παραδοχές, δεν γνωρίζετε τη θεωρία.

και, αν δεν γνωρίζετε τις παραδοχές, δεν γνωρίζετε τη θεωρία. Το να ξεχάσετε τις παραδοχές θα μπορούσε να μοιάζει με αυτό που συμβαίνει αν ξεχάσετε ότι πρέπει να προσθέτετε αριθμούς σε στήλες. Αν το ξεχάσετε, ακόμα κι αν θυμάστε

όλα τα βήματα, μπορεί να οδηγηθείτε σε μια εξαιρετικά λανθασμένη απάντηση. Για παράδειγμα, είναι λάθος ο υπολογισμός

147
+138
1.608

Γνωρίζοντας τις παραδοχές των θεωριών και των υποδειγμάτων, μπορείτε να προχωρήσετε πέρα από ενστικτώδεις αντιδράσεις και να κατανοήσετε καλύτερα τα δυνατά και αδύνατα σημεία των διάφορων οικονομικών θεωριών και υποδειγμάτων. Ας εξετάσουμε μια βασική οικονομική παραδοχή: την παραδοχή ότι τα άτομα συμπεριφέρονται ορθολογικά, ότι αυτό που επιλέγουν αντικατοπτρίζει αυτό που τους κάνει πιο ευτυχισμένους, δεδομένων των περιορισμών. Αν αυτή η υπόθεση δεν ισχύει, το θεώρημα του αόρατου χεριού δεν ισχύει.

Η παρουσίαση του θεωρήματος του αόρατου χεριού στην πληρότητά της αποτελεί σημαντικό μέρος κάθε μαθήματος οικονομικών. Η παρουσίαση των παραδοχών στις οποίες βασίζεται και των περιορισμών του αόρατου χεριού είναι επίσης ένα σημαντικό μέρος του μαθήματος. Θα προβώ και στις δύο αυτές παρουσιάσεις στη συνέχεια του βιβλίου.

Οικονομική θεωρία και ιστορίες

Η οικονομική θεωρία, καθώς και τα υποδείγματα με τα οποία παρουσιάζεται αυτή η θεωρία συχνά αναπτύχθηκαν ως ο σύντομος τρόπος για να αφηγηθεί κανείς μια ιστορία. Αυτές οι ιστορίες είναι σημαντικές. Ζωντανεύουν τη θεωρία και μεταδίδουν τις ιδέες που δίνουν στην οικονομική θεωρία τη δύναμή της. Σε αυτό το βιβλίο παρουσιάζονται πολλές θεωρίες και υποδείγματα, συνοδευόμενα όμως από ιστορίες που τεκμηριώνουν τη συνάφειά τους.

Η θεωρία είναι ένας σύντομος τρόπος για να αφηγηθεί κανείς μια ιστορία.

Μερικές φορές, επειδή υπάρχουν πολλοί νέοι όροι, η συζήτηση περί θεωριών καταλαμβάνει μεγάλο μέρος της παρουσίασης και γίνεται λίγο καταπιεστική. Αυτή είναι η φύση του θηρίου. Όπως είπε ο Albert Einstein, «οι θεωρίες πρέπει να είναι όσο το δυνατόν απλές, αλλά όχι υπερβολικά απλές». Όταν μια θεωρία γίνεται καταπιεστική, σταματήστε και σκεφτείτε την υποκείμενη ιστορία που θέλει να μεταδώσει. Αυτή η ιστορία πρέπει να έχει νόημα και να είναι συγκεκριμένη. Αν δεν μπορείτε να μεταφράσετε τη θεωρία σε μια ιστορία, δεν καταλαβαίνετε τη θεωρία.

Οικονομικοί θεσμοί

Για να μάθετε αν μπορείτε να εφαρμόσετε την οικονομική θεωρία στην πράξη, πρέπει να γνωρίζετε τους οικονομικούς θεσμούς: τους νόμους, τις κοινές πρακτικές και τους οργανισμούς μιας κοινωνίας που επηρεάζουν την οικονομία. Οι εταιρείες, τα κράτη και οι πολιτισμικοί κανόνες είναι όλα παραδείγματα οικονομικών θεσμών. Πολλοί οικονομικοί θεσμοί έχουν κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικές διαστάσεις. Για παράδειγμα, το επάγγελμά σας επηρεάζει συχνά την κοινωνική σας θέση. Επιπλέον, πολλοί κοινωνικοί θεσμοί, όπως η οικογένεια, έχουν οικονομικές λειτουργίες. Στους οικονομικούς θεσμούς περιλαμβάνουμε οποιονδήποτε θεσμό επηρεάζει σημαντικά τις οικονομικές αποφάσεις, επειδή οφείλετε να κατανοήσετε αυτόν τον θεσμό για να αντιληφθείτε πώς λειτουργεί η οικονομία.

Για να εφαρμόσετε την οικονομική θεωρία στην πράξη, πρέπει να γνωρίζετε τους οικονομικούς θεσμούς.

Ορισμένες φορές οι οικονομικοί θεσμοί λειτουργούν με διαφορετικούς τρόπους απ' ό,τι προβλέπει η οικονομική θεωρία. Για παράδειγμα, η οικονομική θεωρία λέει ότι οι τιμές καθορίζονται από την προσφορά και τη ζήτηση. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις λένε ότι ορίζουν τις τιμές με βάση ορισμένους πρακτικούς κανόνες, συχνά με τους λεγόμενους κανόνες κόστους/προσαύξησης. Δηλαδή, μια εταιρεία καθορίζει τα κόστη της, τα πολλαπλασιάζει με 1,4 ή 1,5 και το αποτέλεσμα είναι η τιμή που ορίζει. Η οικονομική θεωρία λέει ότι η προσφορά και η ζήτηση καθορίζουν ποιος προσλαμβάνεται. Η εμπειρία δείχνει ότι οι προσλήψεις γίνονται συχνά με βάση ποιον γνωρίζουμε και όχι με βάση τις δυνάμεις της αγοράς.

Αυτές οι προφανείς αντιφάσεις εμπεριέχουν δύο συμπληρωματικές επεξηγήσεις. Πρώτον, η οικονομική θεωρία προβαίνει σε γενικεύσεις σε πολλά θέματα. Αυτά τα θέματα ενδέχεται να εξηγούν τις διαφορές. Δεύτερον, δεν υπάρχουν αντιφάσεις: Οι οικονομικές αρχές επηρεάζουν συχνά τις αποφάσεις στο παρασκήνιο. Για παράδειγμα, οι τάσεις προσφοράς και ζήτησης καθορίζουν ποια θα είναι η προσαύξηση τιμής σε σχέση με το κόστος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Οι οικονομολόγοι και οι λύσεις της αγοράς

Η οικονομική λογική παίζει όλο και πιο σημαντικό ρόλο στις κρατικές πολιτικές. Δείτε πώς ρυθμίζεται η ρύπανση. Η ρύπανση απασχόλησε τις πολιτικές τη δεκαετία του 1960 με την έκδοση βιβλίων όπως το *Silent Spring* της Rachel Carson. Το 1970, ως απάντηση σε περιβαλλοντικές ανησυχίες, ψηφίστηκε ο νόμος για τον καθαρό αέρα, με τον οποίο καθορίστηκε η ποσότητα των ρύπων (όπως διοξείδιο του θείου, μονοξείδιο του άνθρακα, διοξείδια του αζώτου, μόλυβδος και υδρογονάνθρακες) που μπορεί να εκπέμπει μια επιχείρηση. Αυτή ήταν μια προσέγγιση «εντολής-και-ελέγχου» στη ρύθμιση, η οποία επέφερε μείωση της ρύπανσης, αλλά επίσης έφερε πολλές διαμαρτυρίες από εταιρείες που είτε θεώρησαν ότι η επίτευξη των ορίων ήταν ιδιαίτερα δαπανηρή είτε δεν μπορούσαν να αντεπεξέλθουν οικονομικά στην τήρησή τους και αναγκάστηκαν να κλείσουν.

Κι εδώ είναι που εμφανίζονται στη σκηνή οι οικονομολόγοι. Πρότειναν μια εναλλακτική προσέγγιση που ονομάζεται ανώτατο όριο και εμπόριο, η οποία πέτυχε την ίδια συνολική μείωση της ρύπανσης, αλλά με χαμηλότερο συνολικό κόστος. Στο σχέδιο που πρότειναν, το κράτος εξακολούθησε να θέτει ένα όριο ρύπων με το οποίο οι εταιρείες όφειλαν να συμμορφωθούν, αλλά έδωσε σε μεμονωμένες εταιρείες κάποια ευελιξία. Οι εταιρείες που μείωσαν τις εκπομπές τους σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με το απαιτούμενο όριο θα μπορούσαν

να αγοράσουν άδειες ρύπανσης από άλλες εταιρείες που μείωσαν τις εκπομπές τους περισσότερο από το όριο. Η τιμή των αδειών καθορίζεται σε μια «αγορά αδειών εκπομπών». Έτσι, οι επιχειρήσεις που είχαν χαμηλό κόστος μείωσης της ρύπανσης θα είχαν ισχυρό κίνητρο να μειώσουν τη ρύπανση κατά πολύ περισσότερο από το όριο τους, προκειμένου να πουλήσουν αυτές τις άδειες ή δικαιώματα ρύπανσης σε εταιρείες που είχαν υψηλό κόστος μείωσης της ρύπανσης και επομένως θα μπορούσαν να μειώσουν τη ρύπανσή τους σε μικρότερο βαθμό απ' ό,τι απαιτούνταν. Η συνολική μείωση ήταν η ίδια, αλλά επιτεύχθηκε με χαμηλότερο κόστος.

Το 1990, το Κογκρέσο ενέκρινε την πρόταση των οικονομολόγων και ο νόμος για τον καθαρό αέρα τροποποιήθηκε για να συμπεριλάβει τις εμπορεύσιμες άδειες εκπομπών. Αναπτύχθηκε μια ενεργή αγορά αδειών εκπομπών και εκτιμάται ότι το πρόγραμμα διαπραγματεύσιμων αδειών μείωσε το κόστος περιορισμού των εκπομπών διοξειδίου του θείου κατά 1 δισεκατομμύριο δολάρια ετησίως, ενώ, ταυτόχρονα, μείωσε τις εκπομπές κατά περισσότερο από το ήμισυ, σε επίπεδα σημαντικά κάτω από το όριο. Έχουν αναπτυχθεί και άλλα προγράμματα ανώτατου ορίου και εμπορίου. Μπορείτε να διαβάσετε περισσότερα για την τρέχουσα κατάσταση των εμπορεύσιμων εκπομπών στη διεύθυνση www.epa.gov/airmarkets.

Σε όλες τις περιπτώσεις, ωστόσο, για να εφαρμόσετε την οικονομική θεωρία στην πραγματικότητα –για να δείτε την πλήρη αξία των οικονομικών ιδεών– πρέπει να έχετε μια αίσθηση των οικονομικών θεσμών.

Επιλογές οικονομικής πολιτικής

Οι **οικονομικές πολιτικές** είναι *ενέργειες (ή έλλειψη ενεργειών) που λαμβάνονται από το κράτος για να επηρεάσουν τις οικονομικές δράσεις*. Ο τελικός στόχος του μαθήματος είναι να παρουσιάσουμε τις επιλογές οικονομικής πολιτικής που αντιμετωπίζει η κοινωνία μας σήμερα. Για παράδειγμα, πρέπει το κράτος να περιορίσει τις συγχωνεύσεις μεταξύ επιχειρήσεων; Πρέπει να έχει έλλειμμα προϋπολογισμού; Πρέπει να κάνει κάτι για το έλλειμμα του διεθνούς εμπορίου; Πρέπει να μειώσει τους φόρους;

Κρατώ αυτή τη συζήτηση για το τέλος, επειδή δεν έχει νόημα να μιλάμε για επιλογές πολιτικής, εκτός αν γνωρίζουμε κάποια οικονομική ορολογία, κάποια οικονομική θεωρία και κάτι για τους οικονομικούς θεσμούς. Μόλις μάθετε κάτι γι' αυτά, θα είστε σε θέση να εξετάσετε τις διαθέσιμες επιλογές πολιτικής για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει η κοινωνία μας.

Οι πολιτικές λειτουργούν μέσα σε θεσμούς, αλλά μπορούν επίσης να επηρεάσουν τους θεσμούς εντός των οποίων λειτουργούν. Ας δούμε ως παράδειγμα την πολιτική πρόνοιας και τον θεσμό της πυρηνικής οικογένειας. Στη δεκαετία του 1960, οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέπτυξαν ποικίλες πρωτοβουλίες πολιτικής με σκοπό την εξάλειψη της φτώχειας. Αυτές οι πρωτοβουλίες παρείχαν εισόδημα σε μονογονεϊκές οικογένειες και υπέθεσαν ότι η οικογενειακή δομή δεν θα άλλαζε από αυτές τις πολιτικές.

Για να διαμορφώσουμε οικονομική πολιτική με αποτελεσματικό τρόπο, πρέπει να είμαστε σε θέση να κατανοούμε πώς μπορεί να αλλάζουν οι θεσμοί ως αποτέλεσμα της οικονομικής πολιτικής.

Αλλά η οικογενειακή δομή άλλαξε ουσιαστικά και, πολύ πιθανό, αυτές οι πολιτικές έπαιξαν ρόλο στην αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών. Το αποτέλεσμα ήταν ότι τα προγράμματα απέτυχαν να εξαλείψουν τη φτώχεια. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να έχουμε προγράμματα για την εξάλειψη της φτώχειας ούτε ότι οι πυρηνικές οικογένειες είναι πάντα προτιμότερες από τις μονογονεϊκές οικογένειες. Σημαίνει απλώς ότι πρέπει να ενσωματώνουμε στις πολιτικές μας την επίδραση που αυτές έχουν στους θεσμούς.

Ερ-8 Σωστό ή λάθος; Οι οικονομολόγοι θα πρέπει να εστιάζουν την ανάλυση πολιτικών στις θεσμικές αλλαγές διότι οι πολιτικές αυτού του είδους επιφέρουν τα μεγαλύτερα οφέλη.

Αντικειμενική ανάλυση πολιτικής

Η καλή ανάλυση της οικονομικής πολιτικής είναι αντικειμενική. Δηλαδή, διατηρεί τις αξιολογικές κρίσεις του αναλυτή ξεχωριστές από την ανάλυση. Η αντικειμενική ανάλυση δεν λέει «έτσι θα έπρεπε να είναι τα πράγματα», αντικατοπτρίζοντας έναν στόχο που καθόρισε ο αναλυτής. Αυτό θα ήταν υποκειμενική ανάλυση, καθώς θα αντικατόπτριζε την άποψη του αναλυτή για το πώς θα έπρεπε να είναι τα πράγματα. Αντίθετα, η αντικειμενική ανάλυση λέει «αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η οικονομία και, αν η κοινωνία (ή το άτομο ή η εταιρεία για την οποία κάνετε την ανάλυση) θέλει να επιτύχει έναν συγκεκριμένο στόχο, έτσι θα μπορούσε να γίνει». Η αντικειμενική ανάλυση διατηρεί, ή τουλάχιστον προσπαθεί να διατηρήσει, τις υποκειμενικές απόψεις ενός ατόμου – τις αξιολογικές κρίσεις – διακριτές. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ανάλυση πολιτικής δεν περιλαμβάνει αξιολογικές κρίσεις. Η ανάλυση πολιτικής συνεπάγεται αναγκαστικά κρίσεις αυτού του είδους. Όμως, ένας αντικειμενικός ερευνητής προσπαθεί να κάνει αξιολογικές κρίσεις που είναι διαφανείς και όχι δικές του, δηλαδή να προβεί σε αξιολογικές κρίσεις που θα έκανε ένας «αμερόληπτος θεατής» (για να χρησιμοποιήσω την ορολογία του Adam Smith).

Για να καταστεί σαφής η διάκριση μεταξύ αντικειμενικής και υποκειμενικής ανάλυσης, οι οικονομολόγοι έχουν ταξινομήσει τα οικονομικά σε τρεις κατηγορίες: *θετικά οικονομικά*, *κανονιστικά οικονομικά* και *τέχνη των οικονομικών*. Τα **θετικά οικονομικά** είναι η μελέτη του τι είναι και πώς λειτουργεί η οικονομία. Διερευνούν την καθαρή θεωρία των οικονομικών και ανακαλύπτουν κοινά παραδεκτές εμπειρικές κανονικότητες, που συχνά ονομάζονται εμπειρικά γεγονότα. Οι οικονομικοί θεωρητικοί στη συνέχεια συσχετίζουν τις θεωρίες τους με αυτά τα γεγονότα. Τα θετικά οικονομικά θέτουν ερωτήματα όπως: Πώς λειτουργεί η αγορά χοιρινού κρέατος; Πώς επηρεάζουν οι περιορισμοί τιμών τις δυνάμεις της αγοράς; Τέτοια ερωτήματα εμπίπτουν στο πεδίο της οικονομικής θεωρίας.

Τα θετικά οικονομικά είναι η μελέτη του τι είναι και πώς λειτουργεί η οικονομία.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η οικονομική θεωρία δεν παρέχει οριστικές προτάσεις πολιτικής. Είναι πολύ αφηρημένη και προβαίνει σε πάρα πολλές παραδοχές που δεν ταιριάζουν με την παρατηρούμενη συμπεριφορά. Στη θετική οικονομική θεωρία, ο μελετητής αναζητά εμπειρικά γεγονότα και αναπτύσσει *θεωρήματα*, δηλαδή προτάσεις που εκπορεύονται λογικά από τις παραδοχές ενός υποδείγματος. Τα θεωρήματα και τα συμφωνημένα εμπειρικά γεγονότα είναι σχεδόν εξ ορισμού αδιαμφισβήτητα και χρησιμεύουν ως θεμέλια για την οικονομική επιστήμη. Αλλά αυτά τα θεωρήματα δεν μας λένε ποιες πολιτικές πρέπει να ακολουθούνται.

Ερ-9 Ο συμφοιτητής σας Τζον είναι υπέρμαχος της ελεύθερης αγοράς. Υποστηρίζει ότι το θεώρημα του αόρατου χεριού συνεπάγεται ότι το κράτος δεν θα έπρεπε να παρεμβαίνει στην οικονομία. Συμφωνείτε; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

Για να αποφασίσουν σχετικά με τις πολιτικές, οι οικονομολόγοι ενσωματώνουν κανονιστικές κρίσεις με γνώσεις από θετικά οικονομικά. Τα **κανονιστικά οικονομικά** είναι η μελέτη του ποιοι θα έπρεπε να είναι οι στόχοι της οικονομίας.

Τα κανονιστικά οικονομικά είναι η μελέτη του ποιοι θα έπρεπε να είναι οι στόχοι της οικονομίας.

Τα κανονιστικά οικονομικά θέτουν ερωτήματα όπως: Ποια θα πρέπει να είναι η κατανομή του εισοδήματος; Τι θα πρέπει να επιτύχει η φορολογική πολιτική; Κατά τη διερεύνηση τέτοιων ερωτημάτων, οι οικονομολόγοι πρέπει να προσδιορίσουν προσεκτικά τους στόχους ποιων ανθρώπων διερευνούν. Δεν μπορούμε απλώς να υποθέσουμε ότι οι στόχοι που θέτει κάποιος για την κοινωνία είναι οι στόχοι της ίδιας της κοινωνίας. Για παράδειγμα, ας εξετάσουμε ένα ανοιχτό θέμα στα οικονομικά. Ορισμένοι οικονομολόγοι ανησυχούν για την κλιματική αλλαγή. Πιστεύουν ότι τα υψηλά επίπεδα κατανάλωσης στις πλούσιες κοινωνίες οδηγούν στην κλιματική αλλαγή και ότι τα υψηλά επίπεδα κατανάλωσης είναι αποτέλεσμα αλληλοεξαρτώμενων επιθυμιών – οι άνθρωποι θέλουν κάτι μόνο και μόνο επειδή το έχουν άλλοι άνθρωποι – αλλά το να το έχουν δεν τους κάνει απαραίτητα πιο ευτυχισμένους. Αυτοί οι οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι ο κανονιστικός στόχος της

κοινωνίας πρέπει να περιλαμβάνει πολύ μεγαλύτερη εστίαση στις επιπτώσεις των οικονομικών δραστηριοτήτων για την αλλαγή του κλίματος και την κατανομή του εισοδήματος απ' ό,τι συμβαίνει σήμερα. Διερευνήσεις αυτού του είδους εμπίπτουν στην κατηγορία των κανονιστικών οικονομικών.

Κατά τη συζήτηση κανονιστικών θεμάτων, οι οικονομολόγοι προσφεύγουν στους φιλοσόφους για καθοδήγηση σχετικά με τους στόχους της κοινωνίας. Αλλά αυτό δεν συνέβαινε πάντα. Ο θεμελιωτής της οικονομικής επιστήμης, ο Adam Smith, ήταν ο ίδιος ηθικός φιλόσοφος και η ανάλυση οικονομικής πολιτικής αναπτύχθηκε μέσα σε μια χρηστική ηθική φιλοσοφία, η οποία θεωρούσε ότι κανονιστικός στόχος της πολιτικής ήταν «το μεγαλύτερο καλό για τον μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων». Αυτός ο στόχος απαιτούσε από τους οικονομολόγους να εξετάσουν την πολιτική από την άποψη των συνεπειών αυτής της πολιτικής και όχι βάσει της εγγενούς ηθικής της. Απαιτούσε επίσης από αυτούς να εξετάσουν την πολιτική όχι από μια προοπτική που ήταν καλή για οποιαδήποτε συγκεκριμένη ομάδα, αλλά από την προοπτική μιας δίκαιης σύνθεσης της κοινωνίας. Όταν διενεργούσαν μια ανάλυση πολιτικής, έπρεπε να κάνουν ό,τι είναι δυνατό για να διατηρήσουν την αμεροληψία τους.

Η εστίαση σε μια τέτοια αμεροληψία οδήγησε τους πρώτους οικονομολόγους να διαφωνήσουν τόσο γύρω από θέματα που αφορούσαν τη δουλειά όσο και γύρω από εκείνα που αφορούσαν την καταπίεση των γυναικών, σε μια εποχή που αυτές οι θέσεις ήταν εξαιρετικά μη δημοφιλείς και ριζοσπαστικές. Τους οδήγησε επίσης να υποστηρίξουν τον σημαντικό συντονισμό της κοινωνίας από την αγορά, τον οποίο θεώρησαν ότι θα προκαλούσε μεγαλύτερη ευτυχία για μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων απ' ό,τι η εναλλακτική λύση του σημαντικού συντονισμού από το κράτος. Η υποστήριξη της αγοράς βασίστηκε στην ηθική φιλοσοφία τους, όχι μόνο στην επιστήμη τους.

Ο Adam Smith ήταν μέρος αυτής της ηθικής παράδοσης, και πριν γράψει την οικονομική του πραγματεία, τον *Πλούτο των Εθνών*, έγραψε μια φιλοσοφική πραγματεία, τη *Θεωρία των Ηθικών Συναισθημάτων* (*The Theory of*

Για να χρησιμοποιήσει το εργαλείο του αμερόληπτου θεατή, κάθε άτομο τοποθετεί τον εαυτό του στη θέση ενός τρίτου εξεταστή και κρίνει μια κατάσταση από την πλευρά όλων, όχι μόνο από τη δική του.

Moral Sentiments), η οποία παρείχε μια κανονιστική βάση για τα οικονομικά του. Σε αυτή, ο Smith δημιούργησε ένα εργαλείο που υποστήριξε ότι ήταν χρήσιμο για να ρίξει φως στο τι εννοούσε το αόριστο και κάπως αντιφατικό «μεγαλύτερο καλό για τον μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων». Αυτό το εργαλείο ήταν το **εργαλείο του αμερόληπτου θεατή**, στο οποίο κάθε άτομο τοποθετεί τον εαυτό του στη θέση ενός τρίτου εξεταστή και κρίνει μια κατάσταση από την πλευρά όλων, όχι μόνο από τη δική του.

Τότε, αφού θα είχε επιτύχει κάτι τέτοιο, θα έκανε ό,τι μπορούσε για να διαμορφώσει μια πολιτική για την οποία θα ισχυριζόταν ότι θα μπορούσε να επιτύχει το μεγαλύτερο καλό για τον μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων.

Οι οικονομολόγοι δεν περίμεναν από τους ανθρώπους να καταλήξουν σε οριστικά συμπεράσματα πολιτικής βάσει αυτού του εργαλείου. Αλλά έβλεπαν ότι το εργαλείο παρείχε ένα πλαίσιο στο οποίο οι άνθρωποι θα μπορούσαν να συζητήσουν την πολιτική σχετικά με το τι ήταν καλύτερο για την κοινωνία στο σύνολό της και όχι για τον εαυτό τους ή τους φίλους τους. Αυτό το εργαλείο θα εστίαζε τα περί των πολιτικών επιχειρήματα στον αντίκτυπο που αυτές οι πολιτικές θα είχαν στα άτομα της κοινότητας, παρά σε αφηρημένες συζητήσεις σχετικά με την ηθική της πολιτικής, οι οποίες γενικά δεν θα οδηγούσαν πουθενά. Αυτή η προσέγγιση για την ηθική ήταν ένα σημαντικό μέρος της οικονομικής πολιτικής και ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι οικονομολόγοι μετακινήθηκαν από τα –ανεπτυγμένα στην επιστήμη– θεωρήματα στους κανόνες πολιτικής.

Ορισμένοι οικονομολόγοι ήλπιζαν ότι θα μπορούσαν να καθορίσουν τους στόχους της πολιτικής με επιστημονικό τρόπο, αλλά γρήγορα κατάλαβαν ότι κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο. Έφτασαν να πιστεύουν ότι η *χρησιμότητα* –ένα γενικό μέτρο της ευημερίας των ανθρώπων που χρησιμοποιείται στην ανάλυση πολιτικής– δεν είναι ούτε επιστημονικά μετρήσιμη ούτε συγκρίσιμη μεταξύ ατόμων. Για αυτόν τον λόγο η οικονομική επιστήμη δεν οδηγεί σε συγκεκριμένα συμπεράσματα πολιτικής. Για να προχωρήσουμε σε κατευθύνσεις πολιτικής, η επιστήμη πρέπει να συμπληρωθεί με ηθικές φιλοσοφικές ιδέες που αναπτύχθηκαν σε σκέψεις αυτοστοχασμού και ειλικρινείς συζητήσεις με άλλους σχετικά με το τι σημαίνει το μεγαλύτερο καλό για τον μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων. Οι οικονομολόγοι που ασχολούνται με πολιτικές πρέπει να φαντάζονται τον εαυτό τους στη θέση κάθε ατόμου, όποιο και όπου κι αν είναι αυτό.

Η τέχνη των οικονομικών είναι η εφαρμογή της γνώσης που έχει αποκτηθεί από τα θετικά οικονομικά για την επίτευξη των στόχων που έχουν καθοριστεί από κανονιστικά οικονομικά.

Η **τέχνη των οικονομικών**, που ονομάζεται επίσης πολιτική οικονομία, είναι η εφαρμογή της γνώσης που έχει αποκτηθεί από τα θετικά οικονομικά για την επίτευξη των στόχων που έχουν καθοριστεί από τα κανονιστικά οικονομικά. Εξετάζει ερωτήματα όπως: Πως θα προσεγγίζατε την επίτευξη των στόχων που θέλει να επιτύχει η κοινωνία, δεδομένου του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί η οικονο-

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Οικονομικά και κλιματική αλλαγή

Ένα καλό παράδειγμα του κεντρικού ρόλου που διαδραματίζουν τα οικονομικά στις συζητήσεις πολιτικής είναι η συζήτηση για την αλλαγή του κλίματος. Σχεδόν όλοι οι επιστήμονες είναι πλέον πεπεισμένοι ότι λαμβάνει χώρα κλιματική αλλαγή και ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα, όπως η καύση ορυκτών καυσίμων, είναι μία από τις αιτίες. Το ερώτημα πολιτικής είναι τι πρέπει να κάνουμε. Για να απαντήσουν σε αυτό το ερώτημα, οι περισσότερες κυβερνήσεις στράφηκαν σε οικονομολόγους. Το πρώτο μέρος της ερώτησης που έχουν εξετάσει οι οικονομολόγοι είναι αν αξίζει να κάνουμε κάτι, και σε μια γνωστή αναφορά –την οποία είχε ζητήσει η βρετανική κυβέρνηση–, ο οικονομολόγος Nicholas Stern, με βάση την ανάλυση κόστους/οφέλους, υποστήριξε ότι πράγματι αξίζει να κάνουμε κάτι. Γιατί; Επειδή το κόστος τού να μην κάνουμε τίποτα πιθανότατα θα μείωνε στο μέλλον το παραγόμενο προϊόν κατά 20%, και το κόστος αυτό (κατάλληλα σταθμισμένο ως προς τον χρόνο πραγματοποίησής του) είναι μικρότερο από τα οφέλη των πολιτικών που μπορούν να εφαρμοστούν.

Το δεύτερο μέρος της ερώτησης είναι: Ποιες πολιτικές πρέπει να εφαρμοστούν; Οι πολιτικές που πρότεινε ήταν πολιτικές που αλλάζουν τα κίνητρα και, συγκεκριμένα, πολιτικές που αυξάνουν το κόστος εκπομπής αερίων

του θερμοκηπίου και μειώνουν το κόστος άλλων μορφών παραγωγής. Αυτές οι προτεινόμενες πολιτικές αποσκοπούν στο πλαίσιο κόστους ευκαιρίας του οικονομολόγου στη δράση: Αν θέλετε να αλλάξετε το αποτέλεσμα, αλλάξτε τα κίνητρα που έχουν τα άτομα.

Διεξάγονται πολλές συζητήσεις γύρω από την ανάλυση του Stern – τόσο για τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήσε την ανάλυση κόστους/οφέλους όσο και για τις προτάσεις πολιτικής του. Τέτοιες συζητήσεις είναι αναπόφευκτες όταν τα δεδομένα είναι ατελή και πρέπει να γίνουν αναρίθμητες κρίσεις. Υποψιάζομαι ότι αυτές οι συζητήσεις θα συνεχιστούν τα επόμενα χρόνια με οικονομολόγους που θα παίρνουν διάφορες θέσεις. Οι οικονομολόγοι γενικά δεν ομοφωνούν στις απόψεις τους σχετικά με περίπλοκα ζητήματα πολιτικής, καθώς διαφέρουν στις κανονιστικές απόψεις τους και στην εκτίμησή τους για το πρόβλημα και τι μπορεί να επιτευχθεί από πολιτική άποψη. Αυτό συμβαίνει επειδή η πολιτική αποτελεί μέρος της τέχνης των οικονομικών και όχι μέρος των θετικών οικονομικών. Όμως, το πλαίσιο των συζητήσεων σχετικά με την κλιματική αλλαγή είναι το οικονομικό πλαίσιο. Έτσι, παρόλο που οι πολιτικές δυνάμεις τελικά θα επιλέξουν ποια πολιτική θα ακολουθηθεί, πρέπει να κατανοήσουμε το οικονομικό πλαίσιο για να είμαστε μέρος των συζητήσεων.

μίας;⁴ Οι περισσότερες συζητήσεις πολιτικής εμπίπτουν στην τέχνη των οικονομικών. Ο κλάδος της τέχνης των οικονομικών αφορά ειδικά την πολιτική. Έχει σχεδιαστεί για να καταλήγει σε κανόνες πολιτικής ή οδηγίες για πολιτική. Οι κανόνες πολιτικής βασίζονται σε θεωρήματα και εμπειρικά γεγονότα που αναπτύσσονται στα θετικά οικονομικά και στους στόχους που αναπτύσσονται στα κανονιστικά οικονομικά. Η τέχνη των οικονομικών απαιτεί από τους οικονομολόγους να εκτιμήσουν την καταλληλότητα των θεωρημάτων για την επίτευξη κανονιστικών στόχων στον πραγματικό κόσμο. Ενώ άπαξ και συμφωνηθούν οι παραδοχές τα θεωρήματα που προέρχονται από υποδείγματα είναι αναμφισβήτητα, από την άλλη μεριά οι κανόνες πολιτικής είναι συζητήσιμοι και οι οικονομολόγοι που χρησιμοποιούν τα ίδια θεωρήματα μπορούν να καταλήξουν σε διαφορετικούς κανόνες πολιτικής. Για παράδειγμα, ένα υπόδειγμα μπορεί να μας δηλώνει ότι οι ρυθμίσεις ενοικίου (ένα νόμιμο μέγιστο ενοίκιο) θα προκαλέσουν έλλειψη στέγης. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι ρυθμίσεις ενοικίου είναι απαραίτητα κακές πολιτικές, καθώς μπορεί επίσης να έχουν κάποια επιθυμητά αποτελέσματα. Ο κανόνας ότι οι ρυθμίσεις ενοικίου είναι κακή πολιτική βασίζεται σε μια κρίση σχετικά με τη σημασία αυτών των άλλων επιπτώσεων και σε μια κανονιστική

Ερ-10 Να διακρίνετε αν οι ακόλουθες πέντε προτάσεις ανήκουν στα θετικά οικονομικά, στα κανονιστικά οικονομικά ή στην τέχνη των οικονομικών.

1. Πρέπει να υποστηρίξουμε την αγορά επειδή είναι αποτελεσματική.
2. Δεδομένων ορισμένων συνθηκών, η αγορά επιτυγχάνει αποδοτικά αποτελέσματα.
3. Με βάση την εμπειρία του παρελθόντος και την κατανόησή μας για τις αγορές, αν κάποιος θέλει ένα σχετικά αποδοτικό αποτέλεσμα, θα πρέπει να βασίζεται στη λειτουργία των αγορών.
4. Η κατανομή του εισοδήματος πρέπει να αφιερωθεί στις αγορές.
5. Οι αγορές κατανέμουν το εισόδημα σύμφωνα με τη συνεισφορά των παραγωγικών συντελεστών.

4. Αυτή η τριμερής διάκριση έγινε το 1891 από έναν διάσημο οικονομολόγο, τον John Neville Keynes, πατέρα του John Maynard Keynes, του οικονομολόγου που ανέπτυξε τη μακροοικονομική. Αυτή η διάκριση διείσδυσε στα σύγχρονα οικονομικά από τους Milton Friedman και Richard Lipsey κατά τη δεκαετία του 1950. Ωστόσο, υποβάθμισαν την τέχνη των οικονομικών, την οποία ο J. N. Keynes είχε θεωρήσει βασική για την κατανόηση του ρόλου του οικονομολόγου στις πολιτικές. Στη συζήτηση που ανέπτυξε για το εύρος και τη μέθοδο των οικονομικών, ο Lionel Robbins χρησιμοποίησε τον όρο *πολιτική οικονομία* αντί για την *τέχνη των οικονομικών*, όρο που εισήγαγε ο Keynes.

κρίση σχετικά με τα οφέλη και το κόστος της πολιτικής. Σε αυτό το βιβλίο, όταν λέω ότι οι οικονομολόγοι τείνουν να προτιμούν μια πολιτική, αναφέρομαι σε κανόνες πολιτικής, που σημαίνει ότι είναι δυνατές εναλλακτικές προοπτικές ακόμη και μεταξύ των οικονομολόγων.

Σε καθέναν από αυτούς τους τρεις κλάδους της οικονομίας οι οικονομολόγοι διαχωρίζουν τις δικές τους αξιολογικές κρίσεις από την αντικειμενική τους ανάλυση όσο το δυνατόν περισσότερο. Ο προσδιορισμός «όσο το δυνατόν περισσότερο» είναι σημαντικός, καθώς ορισμένες αξιολογικές κρίσεις είναι αναπόφευκτο να γίνονται. Είμαστε προϊόντα του περιβάλλοντός μας και οι ερωτήσεις που θέτουμε, το πλαίσιο που χρησιμοποιούμε και ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύουμε τα στοιχεία περιλαμβάνουν αξιολογικές κρίσεις και αντανakλούν το υπόβαθρό μας.

Η διατήρηση της αντικειμενικότητας είναι ευκολότερη στα θετικά οικονομικά, όπου κανείς εργάζεται με αφηρημένα μοντέλα προκειμένου να καταλάβει πώς λειτουργεί η οικονομία. Η διατήρηση της αντικειμενικότητας είναι πιο δύσκολη στα κανονιστικά οικονομικά. Πρέπει πάντα να είμαστε αντικειμενικοί για το ποιες κανονιστικές αξίες χρησιμοποιούμε. Είναι εύκολο να υποθέσουμε ότι όλη η κοινωνία μοιράζεται τις αξίες μας, αλλά αυτή η υπόθεση είναι συχνά λανθασμένη.

Η διατήρηση της αντικειμενικότητας είναι πιο δύσκολη στην τέχνη των οικονομικών, επειδή μπορεί να διέπεται από τα προβλήματα τόσο των θετικών όσο και των κανονιστικών οικονομικών. Επειδή οι μη οικονομικές δυνάμεις επηρεάζουν την πολιτική, για να ασκήσουμε την τέχνη της οικονομίας πρέπει να προβαίνουμε σε κρίσεις για το πώς λειτουργούν αυτές οι μη οικονομικές δυνάμεις. Αυτές οι κρίσεις είναι πιθανό να αντικατοπτρίζουν τις προσωπικές μας αξιολογικές κρίσεις. Επομένως, πρέπει να είμαστε εξαιρετικά προσεκτικοί στο να είμαστε όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικοί στην άσκηση της τέχνης των οικονομικών.

Πολιτική και κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις

Όταν αναλογίζεστε τις επιλογές πολιτικής που έχει η κοινωνία, θα ανακαλύψετε γρήγορα ότι η επιλογή μιας πολιτικής δεν εξαρτάται μόνο από την οικονομική θεωρία. Οι πολιτικοί, όχι οι οικονομολόγοι, καθορίζουν την οικονομική πολιτική. Για να κατανοήσετε ποιες πολιτικές επιλέγονται, πρέπει να λάβετε υπόψη το ιστορικό προηγούμενο και μαζί τις κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές δυνάμεις. Σε ένα μάθημα οικονομικών, δεν έχω τον χρόνο να αναλύσω αυτές τις δυνάμεις σε τόσο βάθος όσο θα ήθελα. Αυτός είναι ένας λόγος για τον οποίο υπάρχουν ξεχωριστά μαθήματα ιστορίας, πολιτικής επιστήμης, κοινωνιολογίας και ανθρωπολογίας.

Ενώ είναι αλήθεια ότι αυτές οι άλλες δυνάμεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις πολιτικής, χρειάζεται εξειδίκευση. Στα οικονομικά, η ανάλυση εστιάζει στο αόρατο χέρι, και μεγάλο μέρος της οικονομικής θεωρίας είναι αφιερωμένο στο να σκεφτούμε πώς θα λειτουργούσε η οικονομία αν το αόρατο χέρι ήταν η μόνη δύναμη που λειτουργούσε. Αλλά μόλις εφαρμόσουμε τη θεωρία στην πράξη και στην πολιτική, πρέπει να λάβουμε υπόψη και τις πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις.

Ένα παράδειγμα θα κάνει το επιχείρημά μου πιο συγκεκριμένο. Οι περισσότεροι οικονομολόγοι συμφωνούν ότι ο περιορισμός ή η κατάργηση των δασμών (φόροι επί των εισαγωγών) και των ποσοστώσεων (ποσοτικοί περιορισμοί στις εισαγωγές) έχει νόημα από οικονομική άποψη. Συμβουλεύουν έντονα τις κυβερνήσεις να ακολουθήσουν μια πολιτική ελεύθερου εμπορίου. Ακολουθούν οι κυβερνήσεις τις πολιτικές ελεύθερου εμπορίου; Σχεδόν ποτέ. Η πολιτική οδηγεί την κοινωνία σε διαφορετική κατεύθυνση. Αν συμβουλευετε έναν υπεύθυνο διαμόρφωσης πολιτικής, πρέπει να επισημάνετε ότι αυτές οι άλλες δυνάμεις πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο άλλες δυνάμεις πρέπει (αν πρέπει) και μπορούν (αν μπορούν) να ενσωματώνονται στις προτάσεις σας.

Συμπέρασμα

Μπορούμε να πούμε ακόμη περισσότερα για να σας εισάγουμε στα οικονομικά, αλλά μια εισαγωγή πρέπει να παραμείνει μια εισαγωγή. Επομένως, αυτό το κεφάλαιο πρέπει:

1. Να σας έχει εισαγάγει στην οικονομική λογική.
2. Να έχει αποτελέσει μια επισκόπηση του τι θα μελετήσουμε σε αυτό το βιβλίο.
3. Να σας έχει δώσει μια ιδέα για το στίλ και την προσέγγισή μου.